

FoU-rapport 2014:1

PUFF-enheten

Vård- och omsorgskontoret

Att ha någon som bryr sig

En studie av framgångsfaktorer i arbetet
för en ökad skolnärvaro

Elin Lundin

Sammanfattning

Syftet med denna deskriptiva studie är att belysa framgångsfaktorer i arbetet för en ökad skolnärvaro utifrån ett individperspektiv. Målet är att skapa förutsättningar för att tillgodogöra vetenskap och erfarenheter i framtida förebyggande satsningar mot problematisk skolfrånvaro. Detta görs genom tre olika delar: intervjuer med elever som omfattats av insatser från Norrköpings kommuns projekt *Alla barn i skolan*, en sammanställning av tidigare studier på ämnet, samt en beskrivning av hur fyra andra kommuner har arbetat med frågan och de framgångsfaktorer som de har identifierat. Studien är utförd enligt kvalitativ forskningsmetod med ett induktivt förhållningssätt till empiri och teori. Det innebär att resultaten från intervjuerna med eleverna, samt kommuners erfarenheter har präglat urvalet av tidigare studier på området. Resultatet av studien visar att *relationer*, *delaktighet* och *motivation* är avgörande faktorer i den process som skapar förutsättningar för en fungerande skolgång. De intervjuade elevernas utsagor stämmer väl överens med tidigare studier om skolfrånvaro ur ett individperspektiv. Likaså har även de fyra undersökta kommunerna uppmärksammat dessa faktorerens betydelse i arbetet med den enskilda eleven. Förtroende och ett gott bemötande krävs för att skapa en god relation mellan lärare och elev, som sedan skapar möjligheter för delaktighet, autonomi och motivation. Utöver goda relationer är även uppmuntran, insikt om utbildningens betydelse för framtida möjligheter, samt yttre krav faktorer som enligt de intervjuade eleverna har bidragit till en ökad motivation. De intervjuade eleverna är generellt nöjda med det stöd de har fått från *Alla barn i skolan*, då projektets personal i de flesta fall har arbetat med dessa avgörande faktorer.

Innehåll

1. Inledning	5
1.1 Bakgrund.....	5
1.2 Syfte.....	6
1.3 Begreppsförklaringar.....	7
1.4 Alla barn i skolan.....	10
1.5 Disposition.....	12
2. Metod.....	13
2.1 Empiri och urval	13
2.2 Etiska reflektioner.....	17
3. Tidigare studier	19
3.1 Relationer.....	19
3.2 Delaktighet	25
3.3 Motivation.....	27
3.4 Sammanfattning	32
4. Intervjuer med elever	35
4.1 Framgångsfaktorer.....	35
4.2 Sammanfattning	47
5. Fyra kommuners verksamheter för att motverka skolfrånvaro .	49
5.1 Uddevalla	51
5.2 Eskilstuna.....	54
5.3 Enköping	57
5.4 Uppsala.....	59

5.5 Framgångsfaktorer.....	60
6. Sammanfattande diskussion.....	63
6.1 Metoddiskussion	63
6.2 Resultatdiskussion	65
7. Slutord.....	69
8. Referenser	71
9. Bilagor.....	77

1. Inledning

Frågan om skolnärvaro är övergripande en demokratisk fråga om allas likvärdiga rätt till skolgång. I Sverige råder en lagstiftad skolplikt från och med höstterminen det år barnet fyller 7 år och gäller sedan till och med det kalenderår då barnet fyller 16 år. Alla skolpliktiga barn har rätt till utbildning. För att denna rättighet ska tillgodoses har kommunerna skyldighet enligt skollagen att se till att barn får utbildning (Skolverket, 2008). Vid skolfrånvaro riskerar barn att inte få den utbildning de har rätt till. Förebyggande samt behandlande insatser mot skolfrånvaro är därmed ett ämne som uppmärksammas nationellt, av exempelvis Skolverket och Sveriges kommuner och landsting, SKL (Skolverket, 2008, 2010, SKL, 2013). Att uppnå kunskapskraven för grundskolan är inte enbart en förutsättning för att bli antagen till gymnasieskolan, utan även en av de viktigaste faktorerna för barns framtida möjligheter. De barn som har låga eller ofullständiga betyg från grundskolan har också kraftigt förhöjda risker för framtida psykosociala problem. Risken att dessa barn utvecklar bidragsberoende, missbruk, kriminalitet och självmordsbeteende är högre jämfört med barn med fullständiga betyg från grundskolan. Betygen är särskilt viktiga för utsatta barns framtidsutsikter, såsom familjehemsplacerade barn. Därav är avsaknaden av ”skolmisslyckanden” den starkaste skyddande faktorn. Detta utgör starka argument för att utveckla effektiva metoder som kan förbättra barns skolprestationer (Socialstyrelsen, 2010).

1.1 Bakgrund

Norrköpings kommun arbetar aktivt med att utveckla metoder för att arbeta mot skolfrånvaro via sociala investeringsfonden och projektet *Alla barn i skolan* (se s. 9-10). Från och med hösten 2014 övergår projektet i en ny fas som innebär att vissa delar av projektets uppdrag och arbetsmetoder fortsätter i projektform,

medan andra delar blir en del av ordinarie verksamhet (Nilsson, Wiman-Olsson, 2014). Då första fasen i projektet Alla barn i skolan har avslutats och arbetet med att utforma verksamhetens framtida uppdrag och arbetsmodell pågår är det av vikt att ta tillvara på berörda elevers erfarenheter av projektet Alla barn i skolan. Dessutom är barns delaktighet centralt för projektet då det sedan tidigare har konstaterats vara en framgångsfaktor i arbetet med närvaro (Nilsson, Wiman-Olsson, 2014). Enligt studien *Man vill ju gå sin utbildning så att man blir någonting* (Arvidsson, Johansson, Norberg, 2012) har skolpersonal och elever uppgett olika förklaringar till skolfrånvaron. För att kunna motverka skolfrånvaro är det därmed viktigt att utöver personals erfarenheter även ta del av elevers erfarenheter. Med detta som bakgrund utformades uppdraget att genomföra en deskriptiv studie med elev- och individperspektivet i fokus i samverkan med sakkunniga representanter från sociala investeringsfonden, socialkontoret, utbildningskontoret och PUFF-enheten. Målet med föreliggande deskriptiva studie är att skapa förutsättningar för att tillgodogöra vetenskap och erfarenheter i framtida förebyggande satsningar mot problematisk skolfrånvaro.

1.2 Syfte

Syftet med studien är att belysa framgångsfaktorer för en ökad skolnärvaro utifrån ett individperspektiv, samt att undersöka Norrköpings kommuns projekt ”Alla barn i skolans” betydelse för några elevers återvändande till skolan efter en tid av skolfrånvaro. Detta görs genom tre olika delar: sammanställning av tidigare studier på ämnet, intervjuer med elever som omfattats av insatser från Alla barn i skolan, samt en beskrivning av hur fyra andra kommuner har arbetat med frågan och de framgångsfaktorer som de har identifierat.

1.2.1 Frågeställningar

- Vad beskrivs som framgångsfaktorer ur ett individperspektiv enligt tidigare studier?
- Vad beskrivs som framgångsfaktorer av berörda elever?
- Vilken betydelse har projektet ”Alla barn i skolan” för berörda elevers återvändande till att aktivt delta och närvara i skolan?
- Vad beskrivs som framgångsfaktorer av andra kommuner?

1.3 Begreppsförklaringar

Nedan definieras och förklaras betydelsen av centrala begrepp för studien, *evidensbaserad praktik*, *delaktighet* och *problematisk skolfrånvaro*.

1.3.1 Evidensbaserad praktik

För att stärka socialtjänstens möjligheter och förmåga att hjälpa brukare och främja kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten har SKL ingått en överenskommelse med staten om utveckling av en *evidensbaserad praktik* (SKL, 2014a).

Evidensbaserad praktik innebär en medveten och systematisk användning av flera kunskapskällor inför beslut om insatser. Följande kunskapskällor ska ingå:

- den bästa tillgängliga kunskapen, exempelvis vetenskapliga studier om insatsers effekter
- den professionelles expertis
- berörda personens erfarenhet och önskemål

(Socialstyrelsen, 2014b).

Beslut om lämpliga insatser ska på så sätt fattas utifrån bästa tillgängliga kunskap, brukarens erfarenheter och den professionelles expertis (Socialdepartementet, 2012).

Syftet är bland annat att öka socialtjänstens brukares inflytande (Statskontoret, 2014). Brukaren och dennes närstående ska vara delaktiga i den mån de kan och vill (Socialdepartementet, 2012).

I denna rapport kommer både forskning och projektets deltagares erfarenheter att lyftas i syfte att bidra till den evidensbaserade praktiken och att skapa underlag för vidare arbete med skolnärvaro.

1.3.2 Delaktighet

Delaktighet kan ha flera olika betydelser, framförallt brukar begreppet användas för att beskriva följande:

- delaktighet som generellt deltagande i en aktivitet, eller
 - delaktighet i beslutsfattande
- (Elvstrand, 2009).

I föreliggande studie är båda definitionerna relevanta. Dels används begreppet för att beskriva deltagande i skolan och skolarbete som mål för insatser mot skolfrånvaro. Det övergripande målet med projektet Alla barn i skolan är att en ökad närvaro ska ge bättre skolresultat som på sikt ska motverka utanförskap (Nilsson, Wiman-Olsson, 2014). Skolnärvaro handlar inte enbart om att fysiskt närvara i skolan utan även om att vara delaktig i skolarbetet. Att närvara i skolan men inte på lektioner klassas också som skolfrånvaro (Skolverket, 2008). Blir eleverna delaktiga i skolarbetet knyter de naturligt an till skolan, vilket kan ses som en viktig förebyggande åtgärd för att förhindra en asocial utveckling (Strand, 2013). På så sätt kan elevers delaktighet i skolarbete beskrivas som ett mål och en förutsättning för en ökad måluppfyllelse.

Barns och ungdomars delaktighet i den egna vardagen är samtidigt viktigt då det har en positiv inverkan på deras hälsa och välbefinnande (Strand, 2013).

Därmed är även delaktighet i beslutsfattande och inflytande över frågor som rör eleven själv betydelsefullt för det egna måendet, som är viktigt för en fungerande skolgång.

1.3.3 Problematisk skolfrånvaro

Skolfrånvaro kan både vara giltig och ogiltig, och ha en mängd olika bakomliggande orsaker. Forskning på skolfrånvaro har gjorts utifrån olika discipliner och därmed utifrån olika benämningar av problemet, vilket har resulterat i att det saknas en enhetlig definition av skolfrånvaro som problem. Giltig skolfrånvaro kan handla om ledighet eller sjukfrånvaro som har bekräftats av vårdnadshavare och som godkänts av skolan. Ogiltig skolfrånvaro innebär frånvaro med oklar orsak som inte har godkänts av skolan och som riskerar att få negativa konsekvenser för eleven (Andersson, 2013). Elever med omfattande skolfrånvaro riskerar att inte uppnå skolans kunskapskrav, vilket kan få många negativa konsekvenser för individen, men också för samhället (SKL, 2013). Varje frånvarotimme bör ses som ett tecken på riskbeteende, vilket innebär att rutiner för registrering och analys av skolfrånvaro är viktigt för att motverka en problematisk eller oroande skolfrånvaro (Norrköpings kommun, 2012).

I föreliggande rapport kommer *problematisk skolfrånvaro* användas som samlingsbegrepp för såväl ogiltig som giltig omfattande skolfrånvaro, eller som av annan anledning kan anses vara problematisk i meningen att frånvaron riskerar att leda till negativa konsekvenser för eleven. Problematisk skolfrånvaro (problematic school absenteeism) är också det begrepp som rekommenderas av Christopher A. Kearney (2008).

1.4 Alla barn i skolan

Alla barn i skolan är ett samverkansprojekt mellan utbildningskontoret och socialkontoret i Norrköpings kommun som finansieras av kommunens sociala investeringsfond. Projektet startade under höstterminen år 2012 och kommer att avslutas i juni 2015, efter att verksamheten har implementerats i ordinarie verksamhet. Det omfattar samtliga kommunala grundskolor och målgruppen är barn i ålder 7 till 16 år. Projektet arbetar med att motverka problematisk skolfrånvaro på såväl verksamhetsnivå, skol- och gruppnivå som på individnivå och projektets mål är därmed utformade utifrån de olika nivåerna. Denna studie fokuserar främst på individnivån av projektet. På *individnivå* är målen ”*att minska utanförskap, en ökad självkänsla hos barnen, färre skolmisslyckanden, ökad måluppfyllelse och därmed ökad sannolikhet för fortsatta studier efter grundskolan*” (Nilsson, Wiman-Olsson 2014, 6).

1.4.1 Insatser

Inom projektet Alla barn i skolan har ett team för tidiga insatser och ett behandlande team som arbetar på individnivå verkat. Teamet för tidiga insatser består av en socionom och två pedagoger som kallas processtödjare. De har i uppdrag att så tidigt som möjligt efter uppmärksammat behov stöd utforma hjälpinsatser som är anpassade efter barnets behov. Det behandlande teamet som bestod av en kurator och en specialpedagog hade i uppdrag att arbeta långsiktigt med barn med komplex frånvaro. Dessa två är numera anställda på kommunens centrala elevhälsa. Arbetet med skolfrånvaron i kommunen har visat att orsakerna till frånvaro är många. Det kan bero på orsaker i såväl skolmiljön, i familjen, som hos individen. Det är dessutom vanligt att det är kombination av flera samverkande orsaker. Därav krävs det att varje insats anpassas efter barnets individuella behov. Alla barn i skolan arbetar med en rad olika insatser, såsom stödsamtal till föräldrar, stödsamtal med barnet, nulägeskartläggning samt samverkan mellan skola och socialtjänst (Nilsson, Wiman-Olsson, 2014).

1.4.2 Projektets resultat

Enligt slutrapporten av projektets första fas från år 2014 har Alla barn i skolan arbetat med totalt 163 barn. Teamet för tidiga insatser har registrerat arbetet med 118 av dessa barn. Det behandlande teamet har sedan januari år 2013 arbetat med 21 barn (Nilsson, Wiman-Olsson 2014).

På individnivå är måluppfyllelsen i skolan ett av projektets mätbara mål. 81 av de 118 barn som teamet för tidiga insatser arbetat med har följts upp efter ett års tid. Av dem har andelen som uppges klara målen helt ökat från 22 procent vid insatsens start till 39 procent efter ett år. Även andelen som enligt statistiken delvis klarar målen har ökat något. Däremot har det totalt sett skett en försämring av skolresultaten i årskurs 9 inom kommunen. Under åren 2012-2014 har den totala frånvaron knappt förändrats. Däremot har den ogiltiga frånvaron sjunkit från 4,58 procent under vårterminen år 2012 till 2,82 procent vårterminen 2014. För alla de barn som det behandlande teamet arbetat med har insatsen inneburit återgång till skolan i någon form, exempelvis i begränsad omfattning eller hela skoldagar med individuellt anpassade scheman (Nilsson, Wiman-Olsson, 2014).

Än så länge syns alltså inte effekterna av Alla barn i skolan på kommunnivå. Två år är dock en för kort period för att kunna se resultat i årskurs 9 (Nilsson, Wiman-Olsson, 2014). För mer information om Norrköpings kommuns projekt, se *Alla barn i skolan – slutrapport av första fasen* (Nilsson, Wiman-Olsson, 2014).

1.5 Disposition

Studien delas in i tre huvudsakliga delar: Tidigare studier, intervjuer och beskrivning av andra kommuners insatser mot skolfrånvaro. Rapporten är disponerad på följande sätt:

Kapitel 2, Metod: I kapitlet beskrivs studiens metod, tillvägagångssätt och urval. I kapitlet redogörs även etiska reflektioner kring intervjustudien.

Kapitel 3, Tidigare studier: Här presenteras tidigare studier som belyser relationer, delaktighet och motivation i förhållande till förebyggande och behandlande insatser mot skolfrånvaro.

Kapitel 4, Intervjuer med elever: Kapitlet utgörs av intervjuade elevers utsagor om deras erfarenheter av Alla barn i skolan, samt upplevelser av vad det är som har hjälpt dem öka deras närvaro.

Kapitel 5, Fyra kommuners verksamheter för att motverka skolfrånvaro: I kapitlet beskrivs fyra andra kommuners arbetsmodeller och identifierade framgångsfaktorer i arbetet mot skolfrånvaro.

Kapitel 6, Slutdiskussion: Sammanfattar och diskuterar resultaten av studiens metod och tre huvudsakliga delar.

2. Metod

Studien är utförd enligt kvalitativ forskningsmetod med ett induktivt förhållningssätt till empiri och teori. Det induktiva förhållningssättet innebär att studien utgår från studerade erfarenheter, i detta fall elevers och olika kommuners erfarenheter av att arbeta mot skolfrånvaro. Studien bygger bland annat på semistrukturerade djupintervjuer med elever, samt kvalitativa beskrivningar av kommuners arbetsmodeller och framgångsfaktorer för arbetet mot skolfrånvaro.

2.1 Empiri och urval

För att kunna besvara studiens frågeställningar används flera metoder och empiriska underlag. Studiens empiriska underlag utgörs av elevers återgivelse, kommuners dokument och tidigare forskning. Tanken är att de olika empiriska underlagen ska komplettera varandra och bidra till kunskapen om framgångsfaktorer i arbetet att bryta mönster av skolfrånvaro.

Genom intervjuer med elever som har fått insatser från Alla barn i skolan är syftet att belysa hur elever har upplevt projektet och dess resultat. Det görs också att skapa förståelse för vad det är som har hjälpt dem tillbaka till skolan, samt om och hur de har upplevt delaktighet i utformningen av insatserna.

Dokumentstudier har genomförts för att kunna tillgodogöra andra kommuners erfarenheter av arbete för skolnärvaro. Med hjälp av dokument och samtal med tjänstemän i några specifika kommuner är syftet att ta reda på hur kommunerna har utformat sina arbetsmodeller och vilka framgångsfaktorer för att bryta mönster av skolfrånvaro de har identifierat.

Fyra kommuners och elevers subjektiva uppfattning om vad som kan bryta mönster av skolfrånvaro har kompletterats med en sammanställning av forskning på ämnet.

Då studien utformats utifrån ett induktivt förhållningssätt och med individperspektivet som utgångspunkt, har relevant forskning identifierats baserat på resultaten från intervjuerna.

2.1.1 Litteraturstudie

En tvärvetenskaplig sammanställning av tidigare studiers resultat presenteras i rapporten i syfte att bidra med ett bredare perspektiv och en vetenskaplig grund som också kan kopplas till intervjuade elevers erfarenheter. De resultat av tidigare studier som presenteras har valts ut då de berör liknande framgångsfaktorer för att bryta skolfrånvaro som belysts av tillfrågade elever och som på så sätt är relevanta för studien. Resultaten kommer från såväl vetenskapliga publiceringar såsom doktorsavhandlingar, som från nationella myndigheters undersökningar och rekommendationer. Det är både kvalitativa och kvantitativa studier, vissa utgår, liksom denna, från berörda elevers perspektiv. För att hitta relevant litteratur på ämnet har litteratursökningar gjorts på Internet mot biblioteksdata-baser och Google scholar. Följande sökord har varit centrala: ”skolfrånvaro”, ”problematiserad skolfrånvaro”, ”främja skolnärvaro”, ”förebyggande insatser”, ”motivation”, ”relationer” och ”delaktighet i skolan”.

Även SKL:s workshop ”Att bryta långvarig skolfrånvaro” och en föreläsning av Margareta Bredmar och Bo Davidson om betydelsen av neuropsykiatriska diagnoser vid mötet mellan socialtjänsten och barn, har gett inspiration och tips på litteratur och tidigare studier.

2.1.2 Intervjuer

Urvalet av intervjupersoner är ett *bekvämlighetsurval*, vilket innebär att intervjupersoner har valts ut baserat på tillgänglighet (Bryman, 2002). Teamet för tidiga insatser i projektet Alla barn i skolan har arbetat i nära kontakt med eleverna och har agerat så kallade *grindvakter* genom att förmedla kontakter (Fangen, 2005). Teamet för tidiga insatser har totalt träffat och stöttat 35 elever som fyllt 15 år, varav 20 av dem är flickor och 11 är pojkar. Teamet saknar uppgifter till fyra av dessa på grund av att de har flyttat till annan kommun. De fyra som har flyttat är samtliga pojkar. Vid kontakt visade det sig att en av de 35 eleverna var 14 år gammal. För att komma i kontakt med elever i målgruppen skickades ett och samma sms ut till samtliga 31 elever. De personer som svarade på sms:et ringdes upp och tillfrågades om de ville berätta vid en intervju om deras erfarenheter och åsikter om projektet. Fem personer tackade ja vid första förfrågan. I syfte att kunna lyfta fler elevers erfarenheter skickades samma sms ut ytterligare en gång, vilket resulterade i ytterligare en intervju.

Intervjuerna var semistrukturerade och cirka 30 minuter långa. Öppna samtal eftersträvades vid intervjutillfällena, baserades på en intervjuguide med teman och frågor som formulerats utifrån studiens frågeställningar, se bilaga 2.

De intervjuade eleverna

Fem flickor och en pojke i åldrarna 14 till 17 har deltagit i studien. De har alla haft hög skolfrånvaro och till följd av detta fått insatser från Alla barn i skolan. Samtliga intervjuade elever har sedan de fått stöd från Alla barn i skolan förbättrat sin skolfrånvaro, vilket möjliggör elevers beskrivningar av framgångsfaktorer.

Vissa av de intervjuade eleverna har under perioder varit hemma från skolan helt och hållet, medan flera av dem var i skolan ibland. En utav de intervjuade eleverna var oftast i skolan, men inte på lektionerna.

De tillfrågade eleverna började få skolfrånvaro på högstadiet, men några av dem nämner att de har haft svårigheter med skolarbetet, eller känt sig otrygga i skolan sedan tidigare. Eleverna förklarar orsakerna till skolfrånvaron med att de inte har mått bra, inte har trivts i skolan, inte kommit överens med vissa lärare och/eller att de saknat motivation till skolarbetet. Några har eller har haft kontakt med Barn – och ungdomspsykiatri (BUP) och en utav dem har också kontakt med socialtjänsten. Eleverna har som mest haft problematisk skolfrånvaro i ett år innan de fått insats från Alla barn i skolan.

2.1.3 Dokumentstudier

De dokument som ligger till grund för studien har använts för att bidra med kunskap och förståelse för olika kommuners sätt att organisera och arbeta mot skolfrånvaro. Tanken är att undersöka vilka framgångsfaktorer de fyra olika kommunerna har identifierat. Det handlar om dokument i form av rapporter från nationella myndigheter som Skolverket, forskning samt interna grunddokument såsom riktlinjer, uppföljningar och utvärderingar. Informationen från dokument har kompletterats med information från verksamhetschefer och enhetschefer från Barn- och utbildningsförvaltningen, eller Socialförvaltningen inom respektive kommun.

De kommuner som lyfts fram i föreliggande rapport är utvalda med anledning av att de arbetar eller har arbetat med insatser mot skolfrånvaro på ett övergripande plan. De har alla samma målsättning: att hjälpa barn med skolfrånvaro att få en fungerande skolgång. För att hitta dessa kommuner har sökningar på Google gjorts mellan augusti och oktober månad år 2014. Även SKL och ett antal kommuner kontaktades utan att leda fram till de slutgiltigt utvalda kommunerna. Vid sökningarna användes sökord som ”insatser mot skolfrånvaro”, ”arbetsmodell skolfrånvaro” ”rutiner skolfrånvaro”.

Därefter gjordes sökningar på respektive kommuns hemsida för att hitta relevant information och dokumentation. Via kommunens telefonväxel förmedlades kontakt till tjänstemän med kunskap om kommunens arbete med skolnärvaro och frånvaro som sedan kontaktades och intervjuades via telefon och mejl.

2.2 Etiska reflektioner

Studien är utförd enligt Vetenskapsrådets forskningsetiska principer (Vetenskapsrådet, 2002). Inför intervjun informerades eleverna muntligt och skriftligt om syftet med intervjuerna och studien, samt vilka villkor som gäller för deras deltagande. Syftet med informationen var att skapa möjlighet för eleverna att ge ett informerat samtycke till att delta i studien. Eleverna informerades via ett informationsbrev om att de när som helst har rätt avbryta sin medverkan, att deras namn och skola inte kommer att framgå i rapporten och att intervjumaterialet förvaras på ett säkert sätt.

Ursprungligen var målgruppen för intervjustudien elever som fyllt 15 år. Åldersgränsen baserades på etiska skäl då ämnet för studien kan vara av känslig karaktär. Då det även fanns elever som var 14 år som ville berätta om sina upplevelser och åsikter ändrades dock åldersgränsen till 14 år. Syftet var att kunna ta tillvara på flera elevers erfarenheter, men att samtidigt bibehålla en åldersgräns vid grundskolans högre årskurser för att eleven ska inneha den mognad som krävs för att kunna göra ett informerat val att medverka i studien.

Elevernas eget samtycke var en förutsättning för medverkan. Enligt Vetenskapsrådet bör även samtycke från elevernas vårdnadshavare inhämtas om eleven är under 15 år, eller om undersökningen är av etisk känslig karaktär (Vetenskapsrådet, 2002). Därmed krävdes vårdnadshavares samtycke gällande den elev som vid intervjutillfället var 14 år gammal.

Även i övriga fall var vårdnadshavares samtycke önskvärt, på grund av att undersökningen kan uppfattas vara av känslig karaktär. Det har dock inte varit ett krav. Det beror på att eleverna har fyllt 15 år och själva samtyckt till att berätta om sina upplevelser, i kombination med att inga personuppgifter framgår av rapporten. Vårdnadshavares skriftliga samtycke har inkommit i fyra av sex fall.

3. Tidigare studier

Följande kapitel belyser centrala faktorer för en ökad skolnärvaro utifrån ett individperspektiv: *relationer*, *delaktighet* och *motivation*. Faktorerna som beskrivs är resultat av tidigare genomförda studier (se s. 31-44) och kan kopplas till faktorer som har framställts som betydelsefulla av tillfrågade elever som har omfattats av insatser från projektet Alla barn i skolan.

3.1 Relationer

Det finns ett flertal studier som visar på vikten av goda relationer i barn och ungdomars liv. Det handlar om relationer till vuxna, såsom lärare, skolpersonal eller föräldrar. Även relationer till jämnåriga är betydelsefulla. Dessa relationer fyller olika funktioner, men är alla viktiga för en fungerande skolgång. Därmed kan avsaknaden av relationer utgöra en riskfaktor för skolfrånvaro samtidigt som goda relationer både kan förebygga skolfrånvaro, samt fungera som en framgångsfaktor i arbetet för att få en elev att komma tillbaka till skolan.

3.1.1 Brist på goda relationer - en riskfaktor

Ann-Sofie Strandhar i avhandlingen *Skolk ur elevernas perspektiv* (Strand, 2013) konstaterat relationers betydelse i såväl förebyggande insatser mot skolfrånvaro som i det behandlande arbetet. I avhandlingen identifieras ett flertal ”systemkrafter” som drar elever bort från skolan. Med systemkrafter avses allt inom och utanför skolan som kan ha inverkan på elevers skolgång. Kunskapen om identifierade systemkrafter kan användas för att främja hälsa och skapa en fungerande skolgång för elever. En av de mest framträdande systemkrafterna är goda relationer och vuxenstöd.

Enligt studien bidrog bristen på relationer till såväl andra elever som till lärare att elever blev frånvarande från skolan.

Flera elever med skolfrånvaro upplevde ensamhet, isolering, fysisk smärta eller rädsla, vilket kunde vara uttryck för brist på stöd från vuxna samt bristande vänskapsrelationer inom skolan. Detta bekräftas av en kvantitativ studie om skolfrånvaro som visade att mobbning var vanligare bland elever med skolfrånvaro, både som förövare och utsatt (Karlberg, Sundell, 2004). Sambandet mellan sociala relationer och skolfrånvaro styrks ytterligare av studien *Skolfrånvaro hos värmländska elever* (Jonsson, 2014b). Enligt studiens resultat var det mindre vanligt att elever med skolfrånvaro levde i en familj med båda föräldrarna jämfört med andra elever. De trivdes sämre hemma och hade färre vuxna de ansåg att de kunde prata med. Elever med skolfrånvaro upplevde också lägre grad av trygghet, trivsel och vänligt bemötande i skolan.

Flera av de elever som deltog i studien *Skolk ur elevernas och skolans perspektiv* (Strand, 2013) på grund av skolfrånvaro hade kontakt med andra jämnåriga som inte heller var i skolan. På så sätt gjorde bristen på relationer inom skolan och de vänskapsrelationer som fanns tillgängliga utanför skolan att elever drog sig bort från skolan. Flera elever beskrev en dålig relation till lärare, samt lärares attityder som utlösande faktorer till deras skolfrånvaro, oavsett hur deras situation såg ut i övrigt. Endast tre av de femton elever som medverkat i studien hade inte dokumenterade relationsproblem. En dålig relation mellan elev och lärare kan vara en riskfaktor för skolfrånvaro bland flera; problematisk skolfrånvaro utvecklas oftast utifrån flera olika samverkande faktorer (Gren Landell, 2014).

Stödinsatser som erbjöds elever upplevedes inte som hjälp av eleverna i de fall relationen till stödgivaren inte fungerade. Relationen blir därmed viktig eftersom den är avgörande för insatsers resultat att elever själva upplever att de har fått stöd (Strand, 2013).

Avsaknaden av goda relationer både till lärare, andra jämnåriga och familjemedlemmar utgör således riskfaktorer för skapandet och bibehållandet av problematisk skolfrånvaro.

3.1.2 Relationer som framgångsfaktor vid vägen tillbaka

Engagerade vuxna kunde istället ha en positiv inverkan på skolklimatet och visade sig vara betydelsefulla för att få elever till en fungerande skolgång. Elever angav vuxenstöd från föräldrar eller lärare i som anledning till deras återgång till skolan. De elever som hade en relation till en vuxen som inte gav upp kunde återvända till skolan. Det sociala stöd som eleverna fick från vuxna efter återvändandet till skolan stärkte dessutom deras inlärningsförmåga och förmåga att klara av att hantera skolsituationen, samt uppleva den som meningsfull. Dessutom var det positiva bemötande som några av eleverna upplevde avgörande för att de fortsatte vara delaktiga i skolan med full närvaro. Det ökade känslan av välbefinnande i skolan, vilket också hade en positiv inverkan på deras skolresultat (Strand, 2013). Vikten av att känna sig saknad och att veta att det betyder något att eleven är i skolan är känd sedan tidigare (Jönsson, 1990). Detta bekräftas även av resultaten från studien *Man vill ju gå sin utbildning så att man blir någonting* där tillfrågade elever framhåller lärares bemötande som mycket viktigt för att eleverna ska vilja vara i skolan. Eleverna berättar om hur lärare som engagerar sig i eleverna på så sätt att de bryr sig, frågar hur de mår och hur det går för dem varit avgörande för elevernas närvaro (Arvidsson, Johansson, Norberg, 2012).

Slutsatser från tidigare studier om relationers betydelse för att få elever tillbaka till en fungerande skolgång bekräftas av skolverkets undersökningar som beskrivs i rapporten *Skolfrånvaro och vägen tillbaka* (Skolverket, 2010).

Enligt samtliga elevers berättelser har skolpersonalen och andra ansvariga vuxna såsom ungdomsstödjare, mentorer, eller kuratorer varit viktiga nyckelpersoner i arbetet med att komma tillbaka då de har engagerat sig i och stöttat eleverna. De är vuxna som har ställt krav och uppmuntrat eleverna. Enligt Skolverket handlar det om att bygga relationer genom att skapa ett förtroende hos eleverna och tillsammans kan de stärka elevernas självtillit vad gäller deras förmåga att tillägna sig kunskaper. För att främja goda relationer och på så sätt bibehålla en fungerande skolgång behöver lärare ha förståelse för elevernas livssituationer. Ett respektfullt bemötande är centralt, liksom att utgå från det positiva hos eleven och förstärka det som är bra. För elever med en problematisk livssituation kan skolan ge en särskild trygghet. Småskaliga miljöer gör att det tydligare märks om någon är borta och vissa skolor har nått framgångar genom att ha kamratstödjure som utvecklar relationer till eleverna. Även relationen mellan skolan och familjer är viktig för att skapa en fungerande skolgång för eleven. För att främja relationen mellan skolan och föräldrar kan skolor behöva utveckla formerna för föräldramöten och övriga föräldrakontakter, exempelvis genom att skolan kontaktar föräldrar vid framsteg och positiva händelser och inte enbart när det handlar om problem.

Synliggörandet av relationers betydelse innebär att fokus bör flyttas från den enskilde individens beteende till relationen mellan aktörer. Det blir på så sätt mer adekvat att i samband med skolfrånvaro tala om ”elever *i* svårigheter”, snarare än ”elever *med* svårigheter”, då svårigheterna kan bero på förhållanden mellan elev och skola. Det innebär att förändringar i omgivningen kan påverka en elevs förutsättningar för att få en fungerande skolgång (Jonsson, 2014b). Goda relationer är en kraftfull skyddsfaktor, inte minst inom skolan. Skolan möter alla barn och ungdomar och har därmed en unik möjlighet att utgöra en trygghet (Jonsson, 2014a).

3.1.3 Barn med problematiska hemförhållanden

Barn med föräldrar som lider av missbruk eller psykisk sjukdom riskerar att inte få det vuxenstöd de behöver och är således en riskgrupp för skolfrånvaro. 25 procent av alla barn i Sverige växer upp med en förälder som dricker för mycket eller som mår psykiskt dåligt. Det betyder att cirka sex elever i varje klass lever under sådana omständigheter och att personal på skolan dagligen möter och kommer möta många av dessa barn (Maskrosbarn, 2014). Det är vanligt förekommande att elever med skolfrånvaro lever med en förälder med psykiska besvär och att det finns sociala problem i familjen, såsom arbetslöshet, fattigdom och trångboddhet (Gren Landell, 2014).

I studien *Dansa med träben* (Cronström, 2003) synliggörs särskilt utsatta barn och ungdomars längtan efter stöd från utomstående vuxna. I studien medverkar 13 personer, varav 12 som jämförs med varandra. Personerna är idag vuxna människor som under sin barndom växte upp i ett hem med föräldrar som på grund av missbruk och/eller allvarlig psykisk störning under långa perioder inte har kunnat ta hand om sig själva, ännu mindre fungera som förälder för sina barn. De flesta av intervjupersonerna saknade en utomstående vuxen att prata med. Endast en av tolv kunde prata med en utomstående vuxen, som i detta fall var skolkompisens mamma som var kurator. Tio av tolv intervjupersoner tror dock att det skulle ha varit en avlastning för dem att prata med någon utanför familjen, med anledning av att det fanns problem i familjen. De bad aldrig om hjälp, trots detta längtade de efter någon utifrån som själv hade sett och förstått. De var reserverade mot insyn i familjen, då de skämdes för de problem som fanns. Det upplevdes som genant att utelämna familjens problem och att inte klara sig själv. De pratade inte heller med andra av lojalitet till sina föräldrar. En intervjuperson berättade om hur inte ens bästa kompisen kände till hemsituationen.

Organisationen *Maskrosbarn* verkar för att ge barn som växer upp med psykiskt sjuka och/eller missbrukande föräldrar förutsättningar för att bryta sitt sociala arv. Målet är att de ska växa upp till att bli välmående vuxna med meningsfulla relationer och sysselsättning. Organisationen har gjort en kvalitativ och kvantitativ intervjustudie med 50 ungdomar inom målgruppen från hela Sverige i åldrarna 14-19 år, som beskrivs i rapporten *Frågar man inget – får man inget veta* (Maskrosbarn, 2014). Av rapporten framgår det att en majoritet av ungdomarna har mycket svårt att hänga med i skolan på grund av exempelvis trötthet och oro (Maskrosbarn, 2014). 91 procent av de intervjuade eleverna anser att hemsituationen påverkar skolgången negativt. Många elever upplever att de blir dömda av skolpersonal på grund av att de har dålig närvaro, svårt att koncentrera sig eller att de inte gör sina läxor. Att inte ha någon vuxen som hjälper en med skolarbetet och läxor, samt att sakna en lugn plats att göra skolarbetet på grund av att det ofta är rörigt i hemmet, gör det svårt för flera av ungdomarna att klara skolarbetet. En del ungdomar tar dessutom ett stort ansvar för hemmet, syskon och ekonomi, vilket tar tid och kan påverka skolarbetet negativt.

Flera av ungdomarna har mycket liten tilltro till vuxna med anledning av att de tidigare har blivit svikna, inte blivit tagna på allvar, eller förlöjligade. De anstränger sig för att skydda familjehemligheten och känner stor skam och skuld. Många betonar vikten av att vuxna ser barnen och vågar fråga hur de mår, även om det krävs att de frågar vid upprepade tillfällen innan de får ett ärligt svar. Vuxna behöver skapa en relation till ungdomen och visa sig vara värd deras tillit (Maskrosbarn, 2014). Ansvaret ligger på utomstående vuxna att nå de barn som har en svår hemsituation på egna initiativ, eftersom det är vanligt att barnet inte själv ber om hjälp. För att göra det behöver vuxna räkna ut handen på ett respektfullt sätt som gör att barnen kan ta den (Cronström, 2003).

Ungdomarna berättade i rapporten *Frågar man inget får man inget veta* (Maskrosbarn, 2014) att de behöver någon de kan prata om hemsituationen med på skolan eftersom de spenderar stor del av dagarna där. Flera av de intervjuade ungdomarna har trots detta inte pratat med skolkuratoren, som skulle kunna vara en vuxen som lyssnar. De vet inte vad en kurator gör, alternativt känner inte till att det finns kuratorer på skolan.

Kuratorer borde därav presentera sig ute i klasserna och kunna nås lättare, exempelvis via mejl eller sms. Att personal på skolan visat intresse för ungdomen, samt varit avslappnade och äkta i kontakten med ungdomen har varit en förutsättning för en god relation mellan skolpersonal och elev. Studien visar att de ungdomar som har en positiv kontakt med personal på skolan upplever ett stort och viktigt stöd av den personen.

3.2 Delaktighet

Delaktighet är inte enbart ett mål för insatser mot skolfrånvaro utan även ett medel. I följande avsnitt lyfts resultat av studier som visar på vikten av delaktighet som medel för att såväl förebygga som behandla problematisk skolfrånvaro.

3.2.1 Delaktighet som riskfaktor och framgångsfaktor

Den enskilt viktigaste faktorn för skolnärvaro i skolans förhållningssätt till elever präglas av engagemang och delaktighet. Med delaktighet avses inte enbart den formella elevdemokratien utan relationen mellan personal och elever. Utifrån studien *Elever med oroväckande skolfrånvaro* identifieras goda relationer och ett tryggt och stödjande skolklimat som präglas av elevers delaktighet som viktiga framgångsfaktorer i arbetet med att främja skolnärvaro. Alla barn och ungdomar upplever dock inte delaktighet i skolan. Bristen på delaktighet kan tas i uttryck på olika sätt i olika åldrar.

Det är exempelvis vanligare bland elever med skolfrånvaro i de senare grundskoleåren att de upplevt att ingen lyssnat på dem, jämfört med elever utan problematisk skolfrånvaro (Jonsson, 2014a). Bristande upplevelse av delaktighet i skolan kan således få konsekvenser och innebära en riskfaktor för frånvaro.

Ett annat hinder för elevers delaktighet i skolan visade sig vara att skolpersonalen främst riktade frånvaroproblematiken mot enskilda elever istället för mot elevens omgivning, där exempelvis skolan är en central del. Strand (2013) menar att skolpersonal och elevhälsokonferenser har möjlighet att bidra till att elever får en fungerande skolgång genom att tala om hela elevens omgivning, inklusive skolan, istället för att tala om den enskilda elevens problem.

Elevens delaktighet är även viktig i utformandet av stödinsatser som riktas till elever i syfte att skapa en fungerande skolgång. Trots att flera elever som omfattades av Strands studie erbjudits samma stöd så blev resultaten av dem olika. Hur individen mottog insatsen var avgörande för utfallet av den. Därmed blir det centralt att eleven varit delaktig i beslut om utformning av stöd, så att eleven själv har upplevt sig ha fått relevant stöd och hjälp. För att få elever att komma tillbaka till skolan är det viktigt att eleven känner sig hörda. Det behöver inte innebära att den berörda eleven medverkar i samtliga möten som hålls gällande elevens situation. Däremot behöver eleven få inflytande innan och efter mötena även i de fall eleven själv inte deltar (Gren Landell, 2014).

Får elever rätt stöd så att de blir delaktiga i skolarbetet knyter de också naturligt an till skolan. Några av de elever som medverkade i studien *Skolk ur elevernas och skolans perspektiv* upplevde sig inte som inkluderade och delaktiga efter att de hade återgått till skolan. Ofta brukar nedläggning av resursskolor motiveras med vikten av social inkludering, det vill säga inkludering i hemskolan.

I Strands studie lyfts en diskussion om återgång till hemskolan alltid är den bästa metoden för att uppnå delaktighet och social inkludering (Strand, 2013).

3.2.2 Att skapa delaktighet

I studien *Delaktighet i skolans vardag* (Elvstrand, 2009) har elevers erfarenheter av delaktighet och hur delaktighet görs studerats. Enligt studiens resultat skapas delaktighet i skolan exempelvis genom att skapa band och förtroende mellan barn och vuxna, lära känna sin lärare och att elever har någon som lyssnar. Flera olika lärare eller byten av lärare gör det svårare att skapa förtroende och är därmed något som kan utgöra ett hinder för att elever ska känna sig delaktiga.

Även vad Elvstrand (2009) kallar för ”viktiggörande” är centralt och innefattar bland annat att elever får vara som de är, att de får ett individanpassat bemötande och lärande, men samtidigt är en i gruppen. Det är därför även viktigt att skapa gemenskap genom trygghet eleverna emellan. Studien visar också att elever känner sig mer delaktiga i situationer som de förstår och upplever som begripliga.

3.3 Motivation

Som tidigare nämnt hade goda relationer en positiv inverkan på elevers skolresultat i Strands studie. Det tyder på att relationer även är en grundläggande faktor för elevers motivation såväl till att vistas i skolan som att fokusera på skolarbetet. Strand (2013, 86) skriver:

”Genom lärarens engagemang ökar förutsättningarna för en förhöjd motivation hos eleverna, vilken är av betydelse för inläring. Engagerad skolpersonal signalerar systemkrafter som bidrar till att dra eleverna i riktning mot en delaktighet i skolarbetet.”

Engagerade lärare har stort inflytande på elevers motivation. Att dessutom förstå meningen med sitt arbete och ha en klar målsättning är viktigt för både trivsel och välbefinnande (Jönsson, 1990). Meningsfullhet utgör en central funktion för individens motivation och känsla av sammanhang. Utan stödjande och engagerande relationer upplevde eleverna i studien *Skolk* ur eleverna och skolans perspektiv skolsammanhanget som mindre meningsfullt, vilket bidrog till att eleverna inte kom till skolan (Strand, 2013). Även lärare beskrev orsaken till elevers skolfrånvaro som att eleven upplever bristande meningsfullhet och därmed motivation. Enligt den kvantitativa studien *Skolk* var det mindre vanligt att uppleva skolan som meningsfull bland elever som varit frånvarande från skolan vid fler än tio tillfällen. Det var också enligt studiens resultat tre gånger vanligare i den gruppen att göra något annat då uppgifterna ansågs vara tråkiga (Karlberg, Sundell, 2004). Detta tyder på ett samband mellan hög skolfrånvaro och bristande upplevelse av meningsfullhet och motivation.

I Skolverkets studie (2010) vittnar många elever om den egna drivkraftens betydelse för återvändandet till skolan. Elever som har ökat sin närvaro har fått insikter om vikten av att ändra det egna beteendet, börja ta eget ansvar och bryta frånvaromönster för att kunna gå vidare i livet och skapa sig en framtid. Något har lyckats motivera eleverna. Detta är resultat som kan kopplas till *Self-determination theory* (SDT) och hur motivation skapas enligt teorin.

3.3.1 Self-determination theory

Då motivation enligt flera studier tycks vara avgörande för att elever närvarar och engagerar sig i skolan blir kunskapen om vad motivation är och hur den skapas central, både ur ett förebyggande och åtgärdande perspektiv.

Att vara motiverad innebär att känna drivkraft att göra något specifikt. Att inte känna kraft eller inspiration är karaktäristiskt för en omotiverad person.

Människor har dock inte enbart olika mycket motivation, utan även olika sorters motivation. Inom Self-determination theory (SDT) görs en skillnad mellan *inre* och *yttre* motivation (Ryan, Deci, 2000).

Den inre motivationen är den drivkraft som en person agerar utifrån då aktiviteten upplevs som intressant, rolig och tillfredsställande. Med inre motivation kan aktiviteter utföras av frivillighet och det egna intresset. Inre motivation hänger samman med känslor av kompetens och kunnighet, intresse och positivitet (Ryan, Deci, 2000).

Den yttre motivationen karaktäriseras av att en aktivitet utförs i syfte att åstadkomma ett specifikt utfall eller resultat. Det kan handla om yttre belöningar, bekräftelse, inse det personliga värdet av aktiviteten eller att slippa sanktioner eller straff. Det finns olika former av yttre motivation där skillnaden är graden av kontroll respektive självvaldhet. Ju mer människor kontrolleras, desto mindre intresse och engagemang. Yttre motivation som involverar individens autonomi kan leda till ett större engagemang, bättre prestationer, högre kvalitet på inlärd kunskap och ett bättre psykiskt mående (Ryan, Deci, 2000).

Att skapa förutsättningar för motivation

SDT utgår från att följande tre psykologiska behov behöver tillgodoses för att förutsättningar för motivation ska skapas:

- Kompetens: Tillit till att den egna personen besitter den kompetens som krävs.
- Autonomi: Att aktiviteten upplevs som självvald.
- Relationella band: En positiv relation ökar förutsättningarna för att eleven ska vilja ta till sig aktiviteten, beteendet, eller liknande.

Belöning, positiv feedback och optimala utmaningar gör att elever känner att de kan, vilket tillgodoser det psykologiska behovet av upplevelsen av kompetens och självförtroende. I kombination med känslan av självförtroende stärks den inre motivationen. Negativ feedback, kontroll, tävling, hot och deadlines minskar den inre motivationen (Ryan, Deci, 2000).

Lärare kan dock inte enbart lita till elevers inre motivation, då det är troligt att elever inte upplever all undervisning som intressant och rolig. Därmed är kunskapen om hur en positiv yttre motivation kan åstadkommas central. Upplevelsen av självförtroende är viktig, i syfte att minska den yttre kontrollen. Det kan exempelvis göras genom att få eleven att se de personliga vinsterna av en aktivitet, kunskap eller beteende. Upplevelsen av kompetens behövs också då elever har lättare att ta uppgiften till sig om de förstår den, samt om de upplever sig ha relevanta kunskaper och färdigheter för att klara av den. Den främsta anledningen till att människor går med på aktiviteter som inte drivs av den inre motivationen är att aktiviteten värderas av personer som individen har, eller vill ha, en positiv relation till. Därmed blir relationen mellan lärare och elev viktig för att kunna motivera elever (Ryan, Deci, 2000).

Sammanfattningsvis är sociala kontexter som stödjer känslor av kompetens, autonomi och positiva relationer grunden för motivation. För att öka motivationen och stödja ett självständigt lärande behöver skolan och klassrummet således tillgodose dessa tre grundläggande behov. Detta är något som även andra studier bekräftar. Strand konstaterar att en fungerande skolmiljö har en central inverkan på elevers motivation och beror exempelvis på lärares beteende i klassrummet, möjligheterna för eleverna att bli uppmuntrade och belönade, samt möjligheterna för eleverna att ta egna initiativ (Strand, 2013). Skolverket (2010) menar att undervisningen behöver anpassas till elevens kompetens och förutsättningar genom optimala utmaningar för att höja elevens motivation.

De lyfter också vikten av goda relationer och menar att lärare som ställer rimliga krav och inte ger upp, vuxna som bryr sig och bekräftar eleven kan öka elevens motivation till att bryta frånvaromönstret och engagera sig i skolarbetet.

3.3.2 Neuropsykiatriska diagnoser och skolfrånvaro

Kunskapen om hur motivation kan skapas är viktiga, inte minst i sammanhang med barn med särskilda diagnoser. Det finns många olika diagnoser som kan ha inverkan på elevers motivation och skolgång, exempelvis neuropsykiatriska diagnoser. Personer med den neuropsykiatriska diagnosen ADHD har svårare att utföra uppgifter som upplevs som tråkiga och är därmed mer beroende av inre motivation än personer utan diagnosen. Enligt studien *Familjer i socialtjänsten - levnadsvillkor, livssituation och erfarenheter av socialtjänsten* (Bredmar, Davidson, 2012) har 36 procent av de totalt 202 barn som deltog i studien och som har kontakt med socialtjänsten en neuropsykiatrisk diagnos. Ungefär hälften av dessa har diagnosen ADHD. Det är en noterbart att en så hög andel av barnen har en neuropsykiatrisk diagnos, enligt studiens författare. Barn med diagnoserna har inte enbart större behov motivation, utan fungerar sämre än barn utan diagnos inom nästan alla undersökta livsområden, så som hälsa, utbildning, känslö- och beteendemässig utveckling, familj och sociala relationer. Nio av tio föräldrar till barn med en diagnos anser att barnet behöver extra hjälp. I Sverige har 3-6 procent av barnen i skolålder diagnosen ADHD. Neuropsykiatriska diagnoser berör många individer och har en allvarlig inverkan på deras hälsa, utveckling och förutsättningar för att få ett fullvärdigt liv som vuxna (Bredmar, Davidson, 2012). Det innebär att det krävs en ökad kunskap om neuropsykiatriska diagnoser.

3.4 Sammanfattning

I detta kapitel har en tvärvetenskaplig sammanställning av studier om relationer, delaktighet och motivationens betydelse för elevers skolnärvaro presenterats.

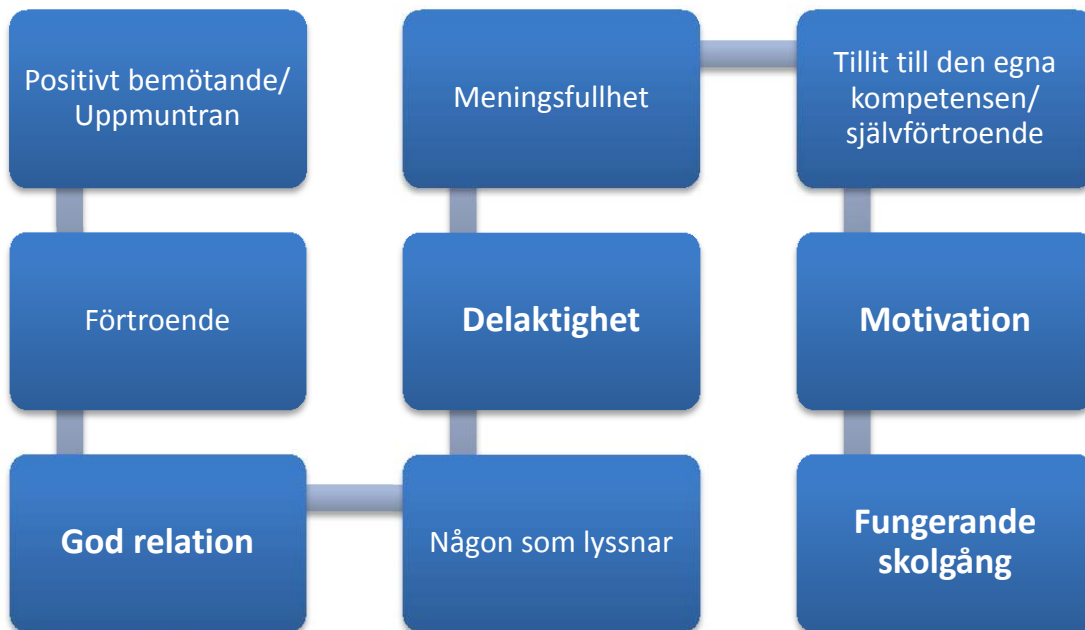
Studierna visar på betydelsen av de tre faktorerna, samt hur nära sammankopplade de är.

Elevers relationer och vuxenstöd är viktiga för en fungerande skolgång. Att verka för skolnärvaro handlar om att bygga relationer genom att skapa ett förtroende hos eleverna och tillsammans stärka elevens tro på den egna förmågan att tillägna sig kunskaper. En vuxen med ett positivt bemötande, som uppmuntrar och har tålamod skapar förtroende och en god relation. Studier visar att relationen till en vuxen i skolan är särskilt viktig för barn och ungdomar med problematiska hemförhållanden, då de i vissa fall saknar en trygg relation till en vuxen och har sämre förutsättningar för att klara av skolarbetet.

En god relation, ett individanpassat bemötande från lärare i kombination med känslan av att ”vara en i gruppen” bland klasskamrater ökar upplevelsen av delaktighet. Vid insatser mot skolfrånvaro är det av vikt att eleven själv har varit delaktig i beslut och i utformandet av insatsen för att den ska upplevas som ett stöd för eleven. Det ökar inte bara elevens upplevelse av delaktighet, utan även självvaldhet och meningsfullhet, då eleven själv ser nyttan och samtycker till stödet.

När eleven upplever insatsen som meningsfull, självvald samt får uppmuntran och ett positivt bemötande från vuxna ökar självförtroendet och tilliten till den egna kompetensen. Dessa faktorer tillgodoser grundläggande psykologiska behov som också är förutsättningar för motivation, enligt Selfdetermination theory. Barn och ungdomar med neuropsykiatriska diagnoser såsom ADHD har svårare att utföra uppgifter som upplevs som tråkiga, det vill säga som inte drivs av den inre motivationen. Dessa elever kan därmed vara i behov av extra stöd.

Om samtliga faktorer tillgodoses skapas goda omständigheter för en fungerande skolgång och ökad skolnärvaro. Faktorerna har fler kopplingar till varandra än vad följande figur visar, men figuren visar, något förenklat, hur skapandet av en fungerande skolgång är en process där den ena faktorn skapar förutsättningar för en annan:

Figur 1. Sammanställning av processen av att skapa en fungerande skolgång enligt tidigare studier.

4. Intervjuer med elever

Följande kapitel bygger på intervjuer med sex elever som på grund av problematisk skolfrånvaro av olika sort, har omfattats av projektet Alla barn i skolan. Kapitlet berör framförallt elevers återgivelser av vad det är som har hjälpt dem att förbättra sin skolnärvaro, samt hur de har upplevt projektet Alla barn i skolan. Alla elevers berättelser är unika, men trots olika orsaker och former av skolfrånvaro finns flera likheter i deras beskrivningar av vad det är som har hjälpt dem att öka sin närvaro.

4.1 Framgångsfaktorer

Samtliga tillfrågade elever upplever att de har fått stöd från flera olika aktörer såsom lärare, assistenter, föräldrar, pojkvän, BUP och Alla barn i skolan. Det har varit viktigt för eleverna med stöd från samtliga olika aktörer då de har stöttat dem på olika områden. Alla barn i skolan beskrivs dock ha kunnat hjälpa till med olika former av hjälp, till exempel:

- Fört elevens talan i kontakt med skolan.
- Sett till så att eleven har fått ett individuellt anpassat skolschema.
- Satt upp delmål och anpassade krav i arbetet med att komma tillbaka till skolan.
- Sett till att eleven fått medicinsk hjälp.
- Fått skolan att inse elevens behov av en assistent.
- Ringt och väckt eleven på morgonen.
- Hjälpt elever att ta igen skolarbete som hamnat efter till följd av skolfrånvaro.

4.1.1 Relationer

Utöver dessa konkreta och praktiska hjälpinsatser beskriver eleverna att de har fått olika sorters stöd genom samtal. Samtalen är det stöd som beskrivs av eleverna som den största framgångsfaktorn och hjälpen. Fler av de fördelar som eleverna beskriver med projektet handlar om stöd i form av samtal och kan kopplas till relationen de har med en eller flera processtödjare.

”Vissa stunder så kände jag att jag inte hade någon att liksom prata med och så fort jag pratade med [processtödjare] så kändes det liksom som att någon förstod mig, lyssnade på vad jag hade att säga och hur jag mådde. Så det är ju bra [skratt], liksom, att ha någon att prata med.”

Eleverna beskriver hur de har fått någon att samtala med om hur de mår, hur det är hemma, vad de skulle kunna göra för att skapa en positiv förändring, samt prata rent allmänt. Det beskrivs som värdefullt att ha en person att prata med som visar förståelse för eleven. Det har också varit viktigt för elever med kontakten till en person som vill att eleven ska må bättre och tar tag i saker och försöker lösa dem direkt. Att ha en vuxen person som eleven kan lita på, utöver familjemedlemmar, framställs som betydelsefullt och i flera fall avgörande. Det fick elever att känna att det finns någon som bryr sig om dem och som bryr sig om att de är i skolan. Det skapar en trygghet att veta att det finns en person som kan kontaktas om eleven inte mår bra eller behöver stöd i kontakten med skolan. Det har gjort att elever känner sig mindre ensam med de svårigheter som eleven upplever. En av eleverna beskriver det på följande sätt:

”Det är liksom en vuxen människa, så då känner man sig liksom mer trygg och man känner sig mindre ensam i situationen. Och sen var det liksom såhär, det var inte jättesträngt och hårt. Så det kändes ändå som att man hade henne på sin sida. Och typ såhär, ja men ha någon som bryr sig liksom.”

Samtalen har även kunnat hjälpa elever att själva inse vad det är som inte känns bra, samt behovet av att skapa en förändring.

En av eleverna beskriver följande:

”[Processtödjare] hjälpte mig ju väldigt mycket och liksom och förstå hur jag mådde själv. För att när det, alltså när, just den där, när just den där perioden pågick att jag mådde så dåligt och jag ville inte vara här i skolan så liksom-. Jag tänkte aldrig på att jag mådde dåligt. Jag trodde bara att jag inte ville vara i skolan, men sen så, ehm, alltså, jag vet inte. När jag pratade med henne så liksom förstod jag att, alltså, oj det är svårt att säga liksom. Hon, hon hjälpte mig väldigt mycket att inse att jag måste verkligen sluta att må sådär som jag mådde då och liksom försöka i alla fall att komma till skolan.”

Processtödjarna har bidragit med att hjälpa eleven själv förstå orsaken till skolfrånvaron och på så sätt skapa förutsättningar för att göra en förändring.

Att skapa goda relationer: Bemötande och förtroende

Relationen mellan eleven och processtödjaren ligger till grund för att samtalen ska få en funktion och bli en framgångsfaktor i arbetet mot skolfrånvaro. Utifrån elevernas perspektiv förklaras den goda relationen till processtödjarna med framförallt *förtroende* och *bemötande*.

Flera elever berättar att de från början var skeptiska till stöd från Alla barn i skolan. En av eleverna beskriver hur eleven sedan tidigare känt sig sviken av BUP då de pratat med föräldrarna om något som eleven berättat i förtroende för BUP. Det gjorde att eleven var tveksam till att öppna upp sig och prata med andra människor. En annan elev var skeptisk till att öppna sig för människor.

Det var många som försökte prata med eleven, men eleven ”ville inte ha nått med någon att göra”. Att dessutom prata om sitt liv och om hur eleven själv mår med någon som eleven inte känner beskrivs som konstigt och pinsamt.

De båda eleverna ändrade dock sin inställning till att samarbeta med processtödjare från Alla barn i skolan. För en av eleverna beskrevs processtödjarens personliga egenskaper, exempelvis att de var lugna, som viktigt. Dessutom förändrades elevens inställning till följd av att samtalen gav resultat, eleven upplevde sig må bättre. För den andra eleven var det processtödjarnas bemötande och inställning som var avgörande:

”När jag träffade dem så, de var jättetrevliga, så ändrade jag inställning rätt så fort. [...] de ville verkligen hjälpa mig till 100 procent i skolan och allt det där. Så liksom, det kändes bra, gjorde det. [...] De gjorde allt för att hjälpa mig.”

Känslan av att processtödjarna verkligen ville hjälpa till och att de gjorde allt de kunde för att hjälpa gjorde att eleven fick förtroende för processtödjarna. Elever beskriver att de kan kontakta processtödjarna när de vill utan att känna sig som en börda. Flera elever lyfter även fram att processtödjarna håller vad de lovar, samt agerar snabbt, som förtroendeskapande faktorer. En elev beskriver fördelen med att träffa samma person från projektet, då det ger möjlighet att bygga en relation och förtroende.

Flera av eleverna beskriver sina tidigare erfarenheter av att inte bli tagen på allvar i andra sammanhang, bland annat på grund av sin unga ålder, eller att alltid bli stämplad som ”problembarn”. Flera av eleverna upplever sig dock ha fått ett gott bemötande av personal från Alla barn i skolan. De beskriver hur processtödjare har pratat direkt till dem, istället för till en förälder, vilket uppfattas som respektfullt.

Flera av dem beskriver hur de bemötts med förståelse och peppning istället för negativa attityder och utskällningar även då de inte varit i skolan. En av eleverna beskriver det på följande sätt:

”För att, alltså det, hon var ändå förstående när jag kanske sa att ”ja men jag var inte skolan någonting förra veckan”, typ. Å då, det var aldrig såhär, man fick ju aldrig typ skäll, eller nått sånt. Så hon var ganska såhär förstående, typ.”

Processtödjarna har dessutom inte enbart fått deras förtroende utan även skolans. Då relationen mellan eleven, föräldrar och skolan inte fungerat optimalt har Alla barn i skolan kunnat underlätta kontakten, då båda parter beskrivs ha förtroende för processtödjarna.

Alla elever har dock inte fått en god relation till Alla barn i skolan. En elev hade velat ha mer kontakt med Alla barn i skolan än vad de hade. Det beskrivs bero på ett missförstånd, men oavsett orsak resulterade det i att eleven inte fick förtroende för processtödjarna och projektet.

Relationers betydelse

Bristande relationer beskrivs delvis som en orsak till elevernas skolfrånvaro. De beskriver hur deras skolnärvaro har påverkats negativt av dåliga relationer till lärare, rektorer och övrig skolpersonal som inte visar förståelse, eller bemöter dem på ett bra sätt. Det kan exempelvis handla om att skolpersonal verkar tro att eleven vill strunta i skolan och saknar förståelse för att skolfrånvaron faktiskt beror på orsaker som hur eleven mår, psykisk ohälsa, eller att eleven upplever skolarbetet som svårt. Några av eleverna beskriver hur en god relation till personer utöver personal från Alla barn i skolan har haft betydelse för elevernas närvaro. Goda relationer till lärare, assistenter eller annan skolpersonal har varit ett viktigt stöd för elevens skolgång.

Två av eleverna säger:

”Läraren i skolan [...] det var hon som verkligen fick min motivation till att gå till skolan överhuvudtaget. Så det var riktigt bra lärare där. Och sen när Alla barn i skolan vart iblandade så, alltså, det var väl liksom bra att någon brydde sig om att jag inte är i skolan överhuvudtaget. Och det fick mig att få ännu mer motivation, så det gick ju tillslut, liksom, jag gick ju till skolan.”

”Det var ju vissa lektioner som jag inte gick till, med vissa lärare. Men de lärare som jag gillade var bara liksom ”kul att du är här”, liksom ”kul att se dig” och var allmänt trevliga, så det var ju skönt att höra.”

Även relationen till klasskompisar beskrivs som betydelsefull. En elev ökade sin närvaro och sitt engagemang i skolarbetet i samband med att den bästa vännen gjorde det, då det inte var kul att ensam frånvara från lektioner.

”Min bästa vän till exempel, hon eh, hon började på liksom att, sådär, att. Hon gjorde det också, för hon var ju med och skolkade och sådär. Det var ju alltid vi två som skolkade. Och hon började plugga på, då tänkte jag: ”Va fan, då kan jag också göra det”. Det är inte roligt att skolka själv, liksom. Vi hade det roligt på lektionerna och så liksom. Det vart ju bra. Men det kunde falla samman direkt liksom, var hon sjuk en dag så ”nej jag vill inte gå till skolan” för det är så himla tråkigt liksom.”

Elevens skolengagemang beskrivs dock som skört då relationen till vännen hade stor betydelse för elevens närvaro.

4.1.1 Delaktighet

De flesta tillfrågade elever upplever att de har fått möjlighet att vara delaktiga i det arbete och beslut som tagits kring hur eleven ska komma tillbaka till skolan. De beskriver att deras åsikt har efterfrågats och att personal från Alla barn i skolan, som tidigare nämnt, lyssnar.

Processtödjare pratar direkt till eleven och eleven är med på vissa möten mellan skolan, föräldrar och andra samverkande parter. En elev berättar att informationen om vad som har sagts har varit tydlig även i de fall eleven inte själv närvarat under möten, eller andra former av samtal. Flera elever säger att de har resonerat tillsammans med processtödjare om vad som är bäst för eleven och att eleverna på så sätt har varit delaktiga i hur stödet från Alla barn i skolan har utformats. Dessutom har insatserna från Alla barn i skolan inte enbart handlat om vad eleven behöver göra för att situationen ska förbättras. Elever har även fått delge åsikter om vad exempelvis skolan kan göra för att underlätta för eleven att komma tillbaka, samt för att fortsätta trivas i skolan. En av eleverna berättar följande:

”Det var ju på mina villkor, eller vad man ska säga. Så jag fick ju bestämma om de skulle höra av sig till skolan och allt det där, liksom. Om jag ville plugga med dem [processtödjarna] och det fick ju ja säga nej till. [...] Vi resonerade väl tillsammans om vad som är bäst för mig.”

Känslan av att det var på elevens villkor stärktes vidare exempelvis av att processtödjarna kom hem till eleven när de skulle träffas, vilket också beskrivs som en trygghet.

Det respektfulla och positiva bemötande som de flesta av eleverna beskriver att de har fått från personal från Alla barn i skolan har öppnat upp för elevens delaktighet i både beslutsfattandet och i arbetet med att öka elevens skolnärvaro

och skapa en fungerande skolgång. Delaktigheten beskrivs också som viktig, då vissa elever uttrycker frustration över skolpersonal som inte tar sig tid att lyssna, eller informera eleven om sådant som berör elevens skolgång. En elev beskriver att processtödjaren från Alla barn i skolan har behövt föra elevens talan för att övrig skolpersonal ska ta eleven på allvar.

Eleven beskriver också att eleven själv inte alltid vill delta under möten gällande den egna situationen, men att eleven önskar att exempelvis rektorn kunde ta sig tid att efter ett möte informera eleven om vad som har sagts och vilka beslut som har tagits.

Som tidigare nämnts var några utav eleverna tveksamma till att ta emot stöd från Alla barn i skolan. Några av dem ändrade tidigt inställning till hjälp från projektet, medan det tog längre tid för andra. En av eleverna berättar att eleven vid tidpunkten då Alla barn i skolan kontaktades, var väldigt oengagerad och på grund av detta inte tog emot någon hjälp till en början.

”Alltså jag har ju fått massa hjälp och massa erbjudanden på vägen. Sen så är det ju lite tråkigt att där, i nian, så tog jag ju inte emot den. Alltså det är ju mycket hjälp som jag inte tog emot, i och med att jag bara sket i alltingen. Så då är det väl egentligen, ja, jag tänkte säga att då är det väl egentligen skitsamma vilken hjälp man får om man inte vill ha den, eller om man inte tar emot den, liksom. Men jag är ju glad för att jag fick den ändå, även om jag inte brydde mig så mycket då. För det hjälpte ju”.

Eleven berättar även att eleven blev tillfrågad, men mest satt och nickade, utan att egentligen bry sig. På så sätt beskriver eleven sig som inte särskilt delaktig i de beslut om stöd- och hjälpinsatser som fattades. Eleven fick dock hjälp från Alla barn i skolan trots att eleven till en början inte brydde sig, eller ville ta emot den. Hjälpen beskrivs dels som onödig då eleven inte tog emot den.

Samtidigt beskrivs det som positivt att eleven fick hjälp trots att eleven själv inte engagerade sig eller var delaktig i beslut och i utformandet av hjälpen, då stödet trots att den från början inte var självvald, hjälpte eleven att förbättra sin situation.

4.1.2 Motivation

Bristande motivation beskrivs av flera av eleverna som en bidragande orsak till deras skolfrånvaro. De berättar att de var ointresserade, saknade energi, inte trivdes i skolan, eller tyckte att det var ”hur tråkigt som helst”. Att tycka att det på något sätt är svårt med skolan eller att inte komma överens med lärare, bidrog också i vissa fall till att elever inte tyckte att det kändes motiverande att vara i skolan. Vissa elever uttrycker att roliga lektioner på schemat kunde öka motivationen till att gå till skolan, även då det av olika anledningar var svårt att ta sig till skolan.

Känslan av en ökad motivation är en förändring som flera av eleverna upplever och som har bidragit till att eleverna har förbättrat sin skolnärvaro. Det finns olika faktorer som beskrivs ha ökat elevernas motivation till att skapa en förändring och öka sin närvaro. Eleverna pekar ut *positiv feedback*, *ny skola*, *insikter* och *krav* som motivationshöjande faktorer.

Positiv feedback

Det har tidigare nämnts i föreliggande kapitel hur elever påverkats positivt av lärare som varit uppmuntrande mot eleven. Uppmuntran identifieras som en viktig faktor för elevers motivation till att gå till skolan. En elev säger:

”Stödet jag har behövt då, det har varit väldigt mycket uppmuntran och det har varit mer positivt och när jag har fått nergångar har jag fått höra, nämen ”Vissa dagar är ju bättre än andra”. Därför har jag gått och känt mig mer motiverad. [...] Då blev det ”någon ser att jag försöker”, då är det mycket mer roligt att komma till skolan”.

Även i de fall där eleven har kommit tillbaka och fått en fungerande skolgång samt känner sig motiverad, beskrivs uppmuntran som viktig för att bibehålla motivationen och fortsätta engagera sig i skolarbetet.

Det goda bemötande och den positiva inställning som processtödjarna har skiljer Alla barn i skolans personal från andra, enligt eleverna. Deras inställning beskrivs dessutom inte enbart bidra till en god relation mellan processtödjare och elev, utan även höja elevernas motivation till att arbeta för en förändring och en ökad skolnärvaro:

”Det var ju, jag tyckte att det lite, alltså, kul och skönt och gå dit [Alla barn i skolan] för det var väldigt, jag vet inte om man ska säga, annorlunda. Men det var lite speciellt att vara där. För folket, alltså de som jobbar där är ju inte direkt som lärarna på skolan. [...] De har ju lite annat sätt att motivera på, eller vad man ska säga. Det är ju mer, som att det där med mycket frånvaro, att om man inte är någonting i skolan så tycker de att det är skitbra om man är en dag. Eller två dagar. Och så får man massa beröm för det, istället för ”nej men [eleven] är bara en eller två dagar i skolan, det är ju skitdåligt när [eleven] ska vara fem”. Så det blir ju lite mer, man känner, det blir ju lite bättre, eller mycket bättre att höra att ”men du var ju där idag, fan vad bra, för du gjorde ju det och det och det.” Och det blir lite mer att man känner att man vill, ja, försöka lite mer, man får lite mer hopp.”

Positiv feedback, uppmuntran och beröm för det elever gör, istället för negativ kritik för det de eleverna inte gör beskrivs således som viktigt för elevernas motivation.

Ny skola

Några av eleverna har fått en ökad motivation och en fungerande skolgång sedan de började gymnasiet och därmed i en ny skola och klass. De säger att de trivs bra på grund av att de fått en ny klass med få elever, bra lärare och tider. Det beskrivs som kul att träffa nya människor och att få klasskompisar som de trivs med, vilket också har gjort det roligt och motiverande att gå till skolan.

En elev upplever att det är mer motiverande att gå i skolan sedan eleven själv har valt program. Undervisningen och ämnena passar eleven bättre, dessutom liknar undervisningen det arbetsliv som eleven tänker sig. Eleven motiveras av att själv se hur kunskaperna kommer kunna användas i ett framtida arbetsliv. Det gör skolarbetet mer meningsfullt då eleven själv inser den personliga nyttan med det. Eleven förklarar:

"Om man inte riktigt ser att, ja men om jag inte gör det här så kommer jag inte kunna bli det där, kommer jag inte kunna gå den där utbildningen och sådär. Om man inte ser den där biten så blir det ju väldigt, "jag men va fan ska jag göra det här för, jag kan lika gärna gå härifrån."

Insikt

Insikten om att utbildning har betydelse för framtida möjligheter har, enligt fler av eleverna, bidragit till en större motivation till skolarbetet. I samband med att eleverna behöver göra val för framtiden, såsom gymnasieinriktning väcks tankar:

”Jag vill väldigt gärna klara av det här året och gå ut med bra betyg så att jag kan komma in i gymnasiet och fortsätta något som jag vill bli i framtiden och det är det. Jag vill komma in i gymnasiet och plugga så att jag kan bli nått, till nått jag vill bli.”

Elever beskriver hur de fått insikt om att utbildningen handlar om individens egna framtida möjligheter och att det har gett dem motivation till att skapa förändring och att försöka gå i skolan.

”Ehm, det var nog just att, jag tänkte det att, jag ville bli någonting. Så det är bara mig själv jag kan liksom ändra på. Det är inte skolans fel, det är liksom, det är jag som inte har pluggat, det är jag som har skitit i lektionerna. Så det var bara för mig att ändra sig liksom att, "fan, nu ska jag gå till skolan" och "nu ska jag göra det här". Så sen liksom, det var ju kul, det vart ju roligt att gå till skolan. Till exempel nu, träffa nya människor och det var liksom, det vart mer roligt att gå till skolan.”

Det beskrivs återigen som mer motiverat att gå i skolan då eleven själv ser den egna nyttan med det, det vill säga för att kunna bli någonting i framtiden. När eleverna har motivation beskrivs också skolan som rolig. Eleverna har dock svårt att själva förklara var insikten kommer ifrån, men det egna mående beskrivs dock vara en förutsättning för den motivation som insikten om utbildningens betydelse gett dem. Eleverna beskriver att det finns ett samband mellan insikten om utbildningens betydelse för framtiden och att livssituationen har förbättrats. De mår bättre vilket också gör att vissa elever nu ser fram emot framtiden, till skillnad från tidigare. Några av de intervjuade eleverna har dock viljan att gå i skolan, men har ändå inte en helt fungerande skolgång på grund av andra orsaker som komplicerar elevens situation.

Krav

Tankar om framtiden skapar även en press om att exempelvis få bra betyg. För betygens skull är också närvaron viktig. En av eleverna beskriver att eleven har insett allvaret. Några nämner också att närvaron blivit extra viktig sedan de började gymnasiet och studiebidraget från CSN riskerar att utebli vid hög skolfrånvaro. Dessa yttre krav som ställs driver delvis vissa av eleverna till att gå i skolan.

4.2 Sammanfattning

De intervjuade eleverna är generellt mycket positiva till det stöd de har fått från Alla barn i skolan. Den negativa synpunkt som lyfts fram är att processtödjarna i projektet borde ha mer kontakt med elever. I övrigt anser eleverna att projektet har hjälpt dem och samtliga har också ökat sin skolnärvaro. Att få stöd att komma tillbaka till skolan från en extern resurs, som inte själv är anställd av skolan, framställs som en fördel. Det innebär, enligt elever, att personal från projektet inte enbart försvarar skolan, utan även kan erkänna att det finns fel och brister. Elever beskriver det som en trygghet att kunna höra av sig till personal i Alla barn i skolan, att de håller vad de lovar, vill hjälpa till, att det har varit lättsamt att arbeta med dem samt att de fått elever att känna sig bra. En elev berättar följande:

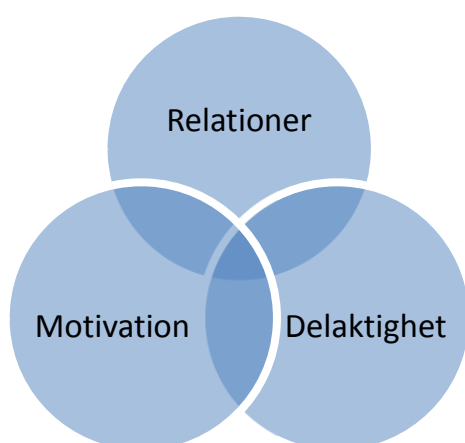
”De [personal från Alla barn i skolan] fick en liksom att känna sig bra, liksom sådär ändå. För jag har alltid liksom varit såhär, när jag var mindre så var det ju mycket, ja men liksom "[eleven] klarar inte av att vara i skolan och [eleven] är problembarn". [...] De fick mig att känna att "fan, jag kan väl också", liksom så”.

Då skolfrånvaron enligt elever påverkar allt har projektet inte enbart hjälpt till med att öka skolnärvaron. Eleverna berättar att de mår mycket bättre,

har mindre ångest och har lärt sig hantera sin situation. Vissa har med stöd av Alla barn i skolan fått den medicinska hjälp som behövts. De har även fått fungerande rutiner, insikter om det egna måendet och om framtiden. Eleverna känner sig inte längre missförstådda varje dag och det har bidragit till en bättre självkänsla. De är mer positiva och motiverade till att gå i skolan och ser fram emot framtiden. Även föräldrar beskrivs som lättade och tacksamma över stödet från Alla barn i skolan, då elevernas skolfrånvaro även har påverkat föräldrar.

Det som möjligtvis kan upplevas som en negativ effekt av att eleverna nu har ökat sin skolnärvaro, är att andra brydde sig mer om eleverna när de inte var i skolan. Vuxna i elevernas närhet är inte lika uppmärksamma när de har en fungerande skolgång.

Rapportens titel *Att ha någon som bryr sig* inkluderar samtliga nämnda framgångsfaktorer. Att ha någon som bryr sig innebär en trygg och inkluderande relation som ger förutsättningar för delaktighet i beslut rörande eleven. Dessutom kan en person som bryr sig, genom ett gott bemötande, ha stor inverkan på elevers motivation till att gå till skolan. Figur 2 illustrerar de tre faktorernas nära relationer:

Figur 2. Illustration av den nära relationen mellan de tre centrala framgångsfaktorerna som enligt eleverna har hjälpt dem att öka sin skolnärvaro.

5. Fyra kommuners verksamheter för att motverka skolfrånvaro

I följande kapitel kommer fyra kommuners erfarenheter av att motverka skolfrånvaro utifrån olika arbetsmodeller belysas: *Uddevalla, Eskilstuna, Enköping* och *Uppsala*. Samtliga fyra kommuner har undersökt och dokumenterat resultat och elevers upplevelse i begränsad omfattning, vilket har gjort det svårt att i första hand belysa verksamheterna ur elevernas perspektiv.

Det finns ett flertal likheter mellan kommunernas arbete mot skolfrånvaro. Samtliga fyra kommuners verksamheter riktar sig mot grundskolan och hanterar problematiken med skolfrånvaro på en kommunövergripande nivå.

Kommunerna har också alla liknande mål med verksamheterna: att utveckla samverkan för att hjälpa barn med omfattande problematisk skolfrånvaro samt deras vårdnadshavare, erbjuda hjälp snabbt vid problematisk skolfrånvaro, samt att skapa rutiner, metoder och åtgärder för att hjälpa eleverna tillbaka till en fungerande skolgång. Syftet med verksamheterna är också att öka berörda aktörers kunskap om arbetet med denna problematik. Kommunerna vill minska den problematiska skolfrånvaron och arbeta för att säkerställa barnens rätt till utbildning. Verksamheterna har ett förebyggande syfte utifrån ett långsiktigt perspektiv, då barnens möjligheter och förutsättningar för en gynnsam utveckling i framtiden förväntas förbättras i samband med att de når kunskapsmålen för grundskolan. Det finns således ett gemensamt synsätt om arbete mot skolfrånvaro som en investering som ger mänskliga och samhällsliga vinster.

Alla kommuner utom Uddevalla har skolfrånvaroteam som främst arbetar med behandlande insatser mot skolfrånvaro på individnivå. Samtliga kommuner har startat upp verksamheten mot skolfrånvaro i projektform.

Alla utom Eskilstuna kommun har valt att samverka mellan skola och socialtjänst inom skolfrånvaroteamen. Samtliga kommuner har utformat ett tvärprofessionellt team med uppdrag att på olika sätt hantera den problematik som uppmärksammas i kommunernas skolor, även om teamens sammansättning skiljer sig något:

Uddevalla	Eskilstuna	Enköping & Uppsala
Frånvarogruppen:	Pedagogteamet:	ELIS-team:
- Tre kuratorer (skola)	- Två specialpedagoger (skola)	- En skolkurator
- En psykolog (skola)	- En skolkurator	- En familjebehandlare (socialtjänst)
- En skolsköterska	- En speciallärare (skola)	- En specialpedagog (skola)
- En representant från BUP	- En lärare (skola)	
- Två representanter från socialtjänsten.		

Tabell 1. De fyra kommunernas olika tvärprofessionella team.

De har alla tagit fasta på vikten av att registrera närvaron i syfte att så tidigt som möjligt uppmärksamma en elev med oroande eller problematisk skolfrånvaro. Med hjälp av olika datasystem för registreringen skapas möjligheter att erbjuda eleven stöd och hjälp i ett tidigare skede. Kommunerna erbjuder också elever hjälp att ta sig till skolan genom att ringa och väcka elever på morgonen, eller följa dem till skolan.

Framförallt uppger samtliga tillfrågade tjänstemän kommunerna att de genom de olika arbetsmodellerna når goda resultat; de lyckas med att öka elevers skolnärvaro.

I följande avsnitt beskrivs de olika kommunernas arbetsmodeller samt de framgångsfaktorer som de fyra kommunerna har identifierat.

5.1 Uddevalla

Från år 2007 till 2008 arbetade Uddevalla kommun med ett pilotprojekt som riktade sig till elever med långvarig ogiltig skolfrånvaro. Vid utvärderingen av projektet konstaterades att pilotgruppernas samverkan med skola, socialtjänst och BUP fungerat väl och bidragit till att insatserna kommit igång snabbt, samt resulterat i en förenklad kommunikation och samsyn kring arbetet och ett gemensamt ansvarstagande. Projektgrupperna konstaterade även att det fanns ett behov av en specialpedagog i arbetsgrupperna (Uddevalla kommun, 2009).

Utifrån resultatet från projektet utformades riktlinjer för hur skolfrånvaro ska förebyggas och återgärdas och från och med år 2011 arbetar kommunen med skolfrånvaro inom ramarna för den ordinarie verksamheten (Uddevalla kommun, 2014).

5.1.1 Arbetsmodell

Riktlinjerna innebär att det finns rutiner och en handlingsplan för att både förebygga och hjälpa elever som är i riskzonen för skolfrånvaro och elever som utvecklat en hög skolfrånvaro. Kommunen arbetar således med både förebyggande och behandlande åtgärder (Uddevalla kommun, 2009).

Handlingsplanen är utformad utifrån trenivåer gällande frågan om skolfrånvaro, som illustreras i modellen nedan:

Figur 3. *Rutiner för arbetet med elevfrånvaro inom grundskola/grundsärskola i Uddevalla kommun, (Uddevalla kommun, 2014).*

Insatser

Kommunen har handlingsplaner för rutiner och åtgärder som baseras på vilken av ovan beskriven nivå eleven befinner sig på.

Det förebyggande arbetet på nivå 1 innebär arbete för en trygg skolmiljö och ett fungerande rapporteringssystem för skolfrånvaro. Det kan exempelvis handla om rutiner för närvaroregistrering, rapportering av oroande frånvaro till elevhälsan, direkt kontakt med elevens vårdnadshavare och årliga kartläggningar och riskanalyser över skolfrånvaron.

De närvarostärkande åtgärderna kan exempelvis handla om att visa omtanke om eleven, trivselskapande rastaktiviteter, stöd för att ta igen missad undervisning, och att ha ett levande likabehandlingsarbete för att verka förebyggande mot utanförskap och kränkningar (Uddevalla kommun, 2014)

Varningssignaler på att ett barn befinner sig i riskzonen för att utveckla problematisk skolfrånvaro, det vill säga nivå 2, kan vara att eleven har ogiltig skolfrånvaro, att eleven alltid är frånvarande på en specifik dag,

att eleven är borta länge i samband med sjukdom, eller att vårdnadshavare signalerar att det är svårt att få eleven att gå till skolan. När varningssignaler har uppmärksammats ska kartläggning, åtgärdsprogram, täta möten med elev och vårdnadshavare och samverkan utvecklas. Skolpersonal kan exempelvis hjälpa till med att sänka kravnivån, ge stöd i undervisningen och erbjuda stödsamtal hos kurator (Uddevalla kommun, 2014).

Elever som i huvudsak vistas hemma istället för att vara i skolan, eller vistas på annan plats än lektioner räknas till nivå 3. I dessa fall görs en utvidgad kartläggning som berör samtliga samverkanparter (Uddevalla kommun, 2014).

Kommunen planerar även att fortsätta utveckla sina arbetsformer. De har ansökt och beviljats medel från Skolverket för att stärka elevhälsans personal. Därmed har ytterligare en psykolog och en kurator anställts. Kuratorn ska på 40 procent av tjänsten arbeta främjande för skolnärvaro. Det innebär att kuratorn kommer utveckla kompetensen hos personalen på området, samt handleda övrig personal i ärenden som berör skolfrånvaro. Uddevalla kommun har också börjat utöka det förebyggande arbetet genom att inkludera förskolan. De arbetar med att utveckla ett samarbete mellan förskolan och Barnavårdscentralens 5,5-årskontroll.

Samarbetet innebär att Barnavårdscentralen underrättas om barnets närvaro i förskolan och rapporterar i sin tur till förskolan om barnet visar andra tecken på att vara i behov av särskilt stöd. En enhetschef på barn- och ungdomsförvaltningen berättade att kommunen ser över möjligheterna att utifrån specialpedagogers kompetens sprida kunskap till förskolepersonal om hur svårigheter, som i ett senare skede kan utvecklas till problematisk skolfrånvaro, kan uppmärksammas redan i förskolan.

Frånvarogruppen

Skola, socialtjänst och BUP har efter pilotprojektet fortsatt samverkansarbetet i form av en Frånvarogrupp med representanter från de olika aktörerna. Gruppens uppdrag har dock förändrats då de har gått från operativt arbete till att arbeta på en övergripande nivå. Det beror på att arbetet visat sig vara mer verkningsfullt om interna resurser arbetar operativt, enligt kommunens egna erfarenheter av insatser mot skolfrånvaro, enligt en enhetschef på barn- och utbildningsförvaltningen. Frånvarogruppen är ett forum för kunskapsutveckling och driver ett kommunövergripande planeringsarbete kring elever med problematisk skolfrånvaro. Gruppen arbetar även med att implementera rutiner inom respektive verksamhet (Uddevalla kommun, 2014).

5.1.1 Resultat av kommunens verksamhet mot skolfrånvaro

Skolfrånvaron i Uddevalla kommun har minskat successivt sedan de började arbeta aktivt med problematiken år 2007. Under år 2014 har dock skolfrånvaron börjat öka igen. En av enhetscheferna på Barn- och utbildningsförvaltningen i Uddevalla kommun, menar att det kan finnas flera orsaker till detta. Kommunen har uppmärksammat ökade krav på att prestera i skolan. Flickorna har blivit överrepresenterade vad det gäller problematisk skolfrånvaro och en sådan skillnad mellan könen fanns inte tidigare. Ökande skolfrånvaro på högstadiet kan delvis förklaras med att eleverna har fått flera olika lärare sedan kravet på behörighet i undervisningsämnet stärktes. Det skapar otrygghet för eleverna.

5.2 Eskilstuna

Eskilstuna kommun har under de senaste tio åren arbetat med att få elever som stannar hemma från skolan att återgå till en fungerande skolgång.

Arbetsmodellen har dock under denna period förändrats, från projektet

Återvändarna till Pedagogteamet som idag bedrivs i ordinarie verksamhet.

5.2.1 Återvändarna

Eskilstuna kommun har sedan år 2005 arbetat med resursskolan ”Återvändarna” som åtgärd mot långvarig skolfrånvaro (Folket, 2008). Verksamheten hade åtta platser och riktade sig till elever i grundskolan med hög skolfrånvaro. Elever med skolfrånvaro fick stöd från resursskolan Återvändarna då hemskolan gjort vad de kunnat utifrån de egna resurserna utan att ha lyckats bryta skolfrånvaron. Eleverna har många gånger haft en dålig relation till vuxna då de känt sig svikna av vuxna inom skolan socialtjänsten och/eller de egna föräldrarna (Skolverket, 2009).

Arbetsmodell Återvändarna

I resursskolan arbetade två speciallärare med de åtta eleverna, enligt en av enhetscheferna på Barn- och utbildningsförvaltningen. En kontaktperson från hemskolan utsågs och eleven fortsatte i regel att läsa ett eller flera ämnen i sin hemskola. De arbetade med att anpassa undervisning och arbetstempo efter eleven i en lugn arbetsmiljö. Utöver skolarbetet fokuserade de på att skapa goda relationer mellan barnen och föräldrarna, men även mellan lärare och elever. Det var också viktigt att jobba med relationen och tilliten eleverna emellan i syfte att utveckla en känsla av gemenskap och grupptillhörighet. I resursskolans uppdrag ingick även att öka elevernas motivation, självförtroende och framtidstro. För att uppnå detta har ständiga samtal om stort och smått varit ett centralt arbetssätt och en nyckelfaktor (Skolverket, 2009).

Resultat Återvändarna

Enligt Skolverkets rapport *Rätten till utbildning* (Skolverket, 2008) var elever nöjda med insatserna från Återvändarna. Anledningen till detta är att de fick individuell uppmärksamhet, kände sig accepterade, att undervisningen var rolig, ökad motivation till skolarbete, samt bättre självförtroende.

Många utav de elever som fick insatser från Återvändarna fick gymnasiebehörighet och har uppnått goda resultat i gymnasieskolan. Flera av dem lyckades bryta mönster av skolfrånvaro med något undantag, samtidigt som det var många som stannade kvar på resursskolan fram till dess att de började gymnasiet.

5.2.2 Pedagogteamet

I samband med en organisationsförändring år 2011 förändrades kommunens verksamhet mot skolfrånvaro. Idag arbetar Eskilstuna kommun istället för Återvändarna med vad de kallar för *Pedagogteamet*. Pedagogteamets huvudsakliga målgrupp är elever med hög skolfrånvaro i betydelsen att de stannar hemma från skolan. Elever som är i skolan, men som är frånvarande från lektionerna utgör inte Pedagogteamets målgrupp, enligt en enhetschef på Barn- och utbildningsförvaltningen.

Arbetsmodell Pedagogteamet

Kommunens insatser mot skolfrånvaro har flyttats från en separat resursskola till den ordinarie skolmiljön. Teamet anser dock att hemskolorna inte alltid är en lämplig miljö för att arbeta med återinskolning för vissa elever, exempelvis på grund av att eleverna kan ha svårigheter att möta andra. Hemskolan är heller inte alltid anpassad för att kunna möta dessa elevers behov av stöd från vuxna samt behov av att arbeta i en lugn miljö. Pedagogteamet har uppmärksammat att de skolor som har en liten grupp eller en trygg vuxen som arbetar med eleven/eleverna underlättar återinskolningen (Eskilstuna kommun, 2014).

Teamet arbetar, enligt tillfrågad enhetschef, med elever både i grupp och individuellt. Gruppverksamheten handlar många gånger om att arbeta med social färdighetsträning utifrån preventionsprogrammet ART. Programmet syftar till att minska aggressivitet och öka sociala färdigheter för att på längre sikt förhindra att personerna återfaller i normbrytande beteende (Socialstyrelsen, 2014a).

Teamet har hjälpt elever genom att exempelvisstödsamtal/coachning till elev och/eller vårdnadshavare, enskild undervisning, råd och stöd till skolpersonal, hjälpt till att skapa ett anpassat schema och bedrivit olika former av gruppverksamheter. Teamet har även en idé om att starta en föräldragrupp i syfte att kunna arbeta med tonårsföräldrar i grupp, samt skapa ett forum för föräldrarna att hjälpa och stötta varandra (Eskilstuna kommun, 2014).

Resultat Pedagogteamet

9 av de 14 elever som avslutade sin insats efter höstterminen 2013 (64 procent) har på olika sätt fått en fungerande skolgång på sin hemskola. 5 av de 28 elever (18 procent) som avslutade sin insats efter vårterminen 2014 hade en fungerande skolgång vid terminens slut (Eskilstuna kommun, 2014).

Att teamet inte lyckas hjälpa vissa elever kan ha olika anledningar. Det kan exempelvis vara ett hinder för framgång när samverkan kring eleven misslyckas, eleven inte är delaktig i möten och beslut eller teamet kontaktas i ett för sent skede (Eskilstuna kommun, 2014).

Kommunen arbetar, enligt tillfrågad enhetschef, med att ta fram en modell för att kunna utvärdera resultat på individnivå baserat på berörda elevers egna uppfattningar, exempelvis genom en självskattningsmodell.

5.3 Enköping

Psykologerna Viktoria Konstenius och Maria Schillaci var tidigare verksamma i Enköpings kommun. Tillsammans har de skrivit boken *Skolfrånvaro – KBT-baserat kartläggnings- och åtgärdsarbete*. Boken är skriven i syfte att hjälpa skolpersonal att förstå och hantera problematiken kring skolfrånvaro. Tanken är att boken ska kunna fungera som en praktisk verktygslåda för att komma igång med ett systematiskt arbete som kan hjälpa elever tillbaka till en fungerande skolgång (Konstenius, Schillaci, 2010).

Arbetsmodellen ELIS bygger på det KBT-baserade kartläggnings- och åtgärdsarbete som beskrivs i boken *Skolfrånvaro*. Projektet som startades i Enköping kom att kallas för *Elever i skolan*, det vill säga *ELIS*. Modellen handlar om att arbeta med behandlande insatser vid problematisk skolfrånvaro, framförallt i form av kontinuerligt samtalsstöd till eleven och vårdnadshavare, enligt grundskolans verksamhetschef. ELIS-modellen utvecklades av Enköpings kommun, men även Uppsala kommun har arbetat med modellen då de inspirerades av Enköping och valde att utveckla ett eget projekt, berättade en enhetschef inom socialtjänsten i Uppsala kommun.

Arbetet med skolfrånvaro bygger på samverkan mellan skolförvaltningen och socialförvaltningen. Teamens uppdrag är att genomföra fördjupade kartläggningar och därefter arbeta med särskilda insatser för elever med hög skolfrånvaro. Teamen får handledning i sitt arbete av en psykolog, enligt grundskolans verksamhetschef i Enköping kommun, och en enhetschef från socialtjänsten i Uppsala kommun.

År 2010 startade Enköpings kommun ett samverkansprojekt mellan skola och socialtjänst i syfte att motverka skolfrånvaro och sedan år 2011 bedrivs verksamheten i ordinarie verksamhet, enligt verksamhetschefen för grundskolan. Idag arbetar fyra olika team i kommunen utifrån ELIS-modellen. Planen är dock att dessa fyra team ska slås ihop till ett team, bland annat för att specifika personer och professioner ska kunna anlitas baserat på elevens behov i det särskilda ärendet.

Vid minst tio dagars ogiltig frånvaro, fattar elevhälsoteamet beslut om en elev ska erbjudas insats från ELIS (Enköping kommun, 2009). Hjälpen från ELIS är frivillig. Teamet arbetar med stöd och hjälp till både eleven och dess vårdnadshavare. De arbetar bland annat med familjebehandling, samtalsstöd och motiverande samtal, enligt grundskolans verksamhetschef.

Resultat av Enköpings verksamhet mot skolfrånvaro

Vid projekttidens slut hade 15 av totalt 23 elever kommit tillbaka helt till skolan. 5 elever gick i skolan till 80-90 procent, men två elever gick fortfarande inte i skolan (Enköping kommun, 2011).

5.4 Uppsala

Arbetet med ELIS-modellen (se s. 51-52) startade under våren 2012 och projektet arbetade fram till våren 2014 med 15 olika skolor, såväl kommunala som privata. Enheten *Råd och stöd* inom socialtjänsten har fyra olika enheter och tre av enheterna hade varsitt ELIS-team. Teamen inledde insatserna mot elever med skolfrånvaro med en kartläggning som omfattade hela familjen, med anledningen av att de konstaterat att elever med problematisk skolfrånvaro ofta lever i familjer med olika former av sociala problem. De fortsatte sedan att arbeta med familjen genom kontinuerliga familjesamtal. Teamen kopplade ihop familjearbete med skolan, förutsatt att familjen gett skriftligt samtycke till samarbetet. Det gjorde att föräldrar kände sig involverade och viktiga, enligt en enhetschef från socialtjänsten. Teamen fick handledning av psykologen Viktoria Konstenius och boken *Skolfrånvaro* har använts som manual i arbetet med frågan om skolfrånvaro (Köpman, Berglund, 2014).

Kommunen hade, enligt tillfrågad enhetschef, inga rutiner för utvärdering av arbetsmodellen. Däremot registrerades elevens närvaro och annan information innan och efter en elev fått insatser från ELIS-teamet (Köpman, Berglund, 2014). Teamen lät även eleven fylla i ett självskattningsformulär innan och efter insatser i syfte att mäta elevernas egna upplevelser av insatsernas resultat. Då teamen endast hann påbörja detta arbete har endast ett begränsat antal elever fyllt i självskattningsformulär, enligt en av enhetscheferna inom socialtjänsten.

Uppsala kommun arbetar inte längre med ELIS-projektet, trots goda resultat och uppskattning från familjer och skolor. Verksamheten beviljades inte fortsatt ekonomiskt stöd då socialnämnden och utbildningsnämnden inte var överens om vilken nämnd som bar det finansiella ansvaret. Råd och stöd har dock fortsatt att arbeta i kontakt med kommunens grundskolor, men inte i samma organiserade och strukturerade former, enligt tillfrågad enhetschef.

5.5 Framgångsfaktorer

Samtliga fyra kommuner har utifrån sitt arbete med att skapa en fungerande skolgång för elever med problematisk skolfrånvaro identifierat framgångsfaktorer. De har lyft framgångsfaktorer på både organisatorisk, skol- och individnivå. I tabell2 sammanställs samtliga faktorer:

Organisatorisk nivå	Skol/team-nivå	Individnivå
Samverkan mellan skola och socialtjänst	Rutiner för närvaroregistrering	En positiv relation till eleven
Samverkan med BUP	Kontinuerlig uppföljning och analys av frånvaro	Ett gott samarbete med familjen
Tydligt definierat uppdrag	Öka kunskapen om tecken på problematisk skolfrånvaro	Aldrig ge upp
	I tidig ålder uppmärksamma elevens särskilda behov	Tydlighet, fullfölja överenskommelser
	Erbjuda eleven stöd mot skolfrånvaro i ett tidigt skede	Vara förebilder
	Tvärprofession i teamen	Uppmuntran, synliggöra elevens framsteg
	Att teamen får regelbunden handledning	Ringa och väcka eleven
	Nära samarbete mellan frånvaroteam och rektorer	Följa eleven till skolan
	Samtyckesblankett möjliggör samarbete mellan skola, socialtjänst och familj	Undervisningstid i separat miljö
		Socialtjänst bibehåller kontakt med familjen även efter att eleven återvänt till skolan
		Liten grupp och/eller trygg vuxen underlättar återinskolningen

Tabell 2. Sammanställning av framgångsfaktorer i arbetet mot skolfrånvaro.

De framgångsfaktorer på individnivå som har lyfts handlar delvis om relationer, delaktighet och motivation. De beskriver vikten av en god relation till eleven och familjen, samt de båda parternas delaktighet i arbetet med att skapa en fungerande skolgång för eleven. Tydlighet, att aldrig ge upp och att själva vara förebilder kan vara viktigt för att skapa förtroende och är därmed avgörande för relationen mellan stödgivare och elev. Att belysa elevens framgångar bekräftar att eleven kan och uppmuntrar till ett fortsatt arbete. Övriga faktorer på individnivå beskriver framgångsrika praktiska insatser.

6. Sammanfattande diskussion

Syftet med denna studie är att belysa framgångsfaktorer i arbetet med att bryta mönster av skolfrånvaro beskrivet utifrån ett individperspektiv. Detta görs för att skapa förutsättningar för att tillgodogöra vetenskap och erfarenheter i framtida förebyggande satsningar mot problematisk skolfrånvaro. I följande kapitel sammanfattas och diskuteras studiens metod och resultat.

6.1 Metoddiskussion

I metoddiskussionen förs en diskussion om metodens inverkan på studiens resultat. Diskussionen görs utifrån intervjustudien respektive dokument- och litteraturstudierna.

6.1.1 Intervjustudien

I föreliggande studie har endast elever som har förbättrat sin närvaro och skolsituation medverkat, även om inte alla har återvänt till skolan på heltid. Det innebär att eleverna har kunnat berätta om framgångsfaktorer utifrån sina egna upplevelser. Det betyder också att beskrivningen av Alla barn i skolans betydelse för förbättringen av skolsituationen skulle kunna ha blivit annorlunda om elever som inte lyckats bryta mönster av skolfrånvaro hade medverkat. Likaså är det möjligt att deras upplevelser av delaktighet i beslut och utformning av insatser hade varit annorlunda. Eleverna kontaktades av processtödjare från Teamet för tidiga insatser, vilket är personer som de har en relation till. Det ansågs nödvändigt för att nå dem, och för att väcka intresse för studien. Samma sms skickades ut till samtliga elever för att begränsa den personliga kontakten och inflytandet. Trots det kan relationen mellan processtödjarna och eleverna ha haft betydelse för vilka elever som valde att medverka.

Urvalet av elever är inte statistiskt representativt. Könsfördelningen av samtliga elever som Alla barn i skolan har arbetat med är relativt jämn, medan flickorna är i majoritet i denna studie (Nilsson, Wiman-Olsson, 2014). Det beror på att fler flickor än pojkar var intresserade av att medverka. Alla barn i skolan har dessutom arbetat med barn från hela grundskolan, vilket innebär att flera åldergrupper inte har kommit till tals i denna rapport. Åldersgruppen som intervjuats i denna studie har valts ut av etisk hänsyn, då det kan vara problematiskt att intervjua yngre barn. Intervjupersonerna är också för få till antalet för att resultaten ska kunna generera generella slutsatser. Trots att de intervjuade elevernas skolfrånvaro hade olika orsaker och uttryck har de dock på många sätt liknande erfarenheter av Alla barn i skolan och framgångsfaktorer. Likaså stärks resultatens tillförlitlighet av att flera andra studier ur individperspektiv har fått mycket lika resultat.

6.1.2 Dokument- och litteraturstudier

Litteraturstudien baseras på resultaten från intervjustudien, då studien präglats av ett induktivt förhållningssätt av teori och empiri. Att göra urvalet av litteratur först hade istället inneburit en deduktiv och teoriprovande ansats.

Då samtliga fyra granskade kommuner saknar systematiska uppföljningar av elevers upplevelser av insatser från verksamheten mot skolfrånvaro har det varit svårt att belysa deras verksamheter ur ett individperspektiv. På grund av att samtliga kommuner och deras verksamhet som verkar mot skolfrånvaro är organiserade på olika sätt skiljer beskrivningarna av kommunernas arbetsmodeller, resultat och framgångsfaktorer sig något åt. Kommunerna har även dokumenterat verksamheten i olika omfattning. Då tillgången till dokument varit bristfällig har information inhämtats genom samtal med verksamhetschefer och enhetschefer som arbetat med frågan om skolfrånvaro.

Beskrivningarna har dock eftersträvat att ge en så likvärdig bild som möjligt av kommunernas olika verksamheter. Det finns dock en möjlighet att resultaten hade blivit annorlunda om andra tjänstemän hade kontaktats. En lärare eller annan tjänsteman som arbetar i direktkontakt med eleverna hade kunnat förmedla en annan bild av verksamheten och dess framgångsfaktorer. Fördelen med att inhämta information via enhets- eller verksamhetschefer är att de har en övergripande kunskap om verksamheten och kan på så sätt bidra till en helhetsbild.

6.2 Resultatdiskussion

I följande text sammanställs de framgångsfaktorer som har framkommit av tidigare studier, berörda elever och andra kommuners erfarenheter. Dessutom sammanfattas den betydelse projektet Alla barn i skolan har haft för berörda elevers återvändande till att aktivt delta och närvara i skolan.

6.2.1 Framgångsfaktorer

Relationer, delaktighet och *motivation* är de faktorer som framställs som de mest centrala framgångsfaktorerna i arbetet med att bryta mönster av skolfrånvaro av både intervjuer med elever, tidigare studier och andra kommuner. De är tre framgångsrika faktorer i den process av att skapa en fungerande skolgång som framgår av tidigare studier och intervjuade elever. Det innebär att faktorerna tillsammans skapar förutsättningar att skapa en fungerande skolgång för eleven.

Relationens betydelse är mycket tydlig och framstår som en avgörande faktor för att bryta mönster av skolfrånvaro. Ett gott bemötande, en vuxen som bryr sig om eleven, visar förståelse och verkligen vill hjälpa till skapar förtroende och en god relation mellan eleven och den vuxne. En god relation till en utomstående vuxen är särskilt viktig för barn och ungdomar som lever i familjer med sociala problem.

En god relation och ett respektfullt bemötande öppnar även upp för elevens upplevelse av delaktighet och självbestämmande. Eleverna har upplevt att de själva har varit med i utformandet av insatserna från Alla barn i skolan. Värdet av elevens delaktighet uppmärksammas även i tidigare studier.

Elevens egen motivation till att komma tillbaka till skolan är också mycket viktig, enligt de intervjuade eleverna och tidigare studier. Uppmuntran, positiv feedback, bra lärare och klasskompisar, insikt om utbildningens betydelse för framtida möjligheter och yttre krav är faktorer som enligt de intervjuade eleverna har bidragit till en ökad motivation. För att komma till insikt om utbildningens personliga värde behöver eleven först och främst må bra och känna framtidstro. Enligt Self-determination theory är känslan av självvaldhet, god relation till lärare och att eleven själv upplever sig besitta kompetensen som krävs för att klara av att gå i skolan avgörande för den yttre motivationen. Detta är särskilt viktigt för elever med neuropsykiatriska diagnoser som kan ha behov av extra stöd för den yttre motivationen.

Figur 1 från kapitel tre som illustrerar processen av att skapa en fungerande skolgång beskriver inte enbart resultaten av tidigare studier, utan stämmer även väl överens med resultaten av föreliggande intervjustudie.

6.2.2 Alla barn i skolan

Projektet Alla barn i skolan har haft stor betydelse för de intervjuade elevernas ökade närvaro och förbättrade skolsituation. Personalen inom projektet har lyckats skapa förtroende och en god relation till majoriteten av de tillfrågade eleverna. De har också motiverat eleverna med uppmuntran, beröm och en positiv inställning. Samtliga intervjuade elever upplevde att de varit, eller fått möjlighet att vara delaktiga i utformningen av det stöd som eleverna har fått av Alla barn i skolan.

Personal från projektet har också anpassat kraven och undervisningen efter elevens förutsättningar, vilket har fått eleverna att själva känna tillit till sin egen förmåga och kompetens. Genom samtal har personalen i projektet hjälpt eleverna att må bättre vilket i sin tur har bidragit till att eleverna har fått insikter om det personliga värdet med utbildning. Några av eleverna har genom kontakten med Alla barn i skolan fått en bättre självkänsla, vilket också är ett av målen med projektet. Elevernas beskrivningar av stödet från Alla barn i skolan har tydliga kopplingar till Self-determination theory och de grundläggande psykologiska behoven som krävs för att skapa yttre motivation.

7. Slutord

Att ta tillvara på elevers erfarenheter av problematisk skolfrånvaro handlar även om att öka barn-/brukarinflytandet för att evidensbaserad praktik ska tillämpas och beslut på så sätt ska kunna fattas på bästa tillgängliga kunskap. Betydelsen av relationer, delaktighet och motivation i arbetet mot att såväl förebygga som hantera skolfrånvaro är tydlig i studiens resultat. Kunskapen om faktorernas betydelse behövs för att projekt som Alla barn i skolan även i fortsättningen ska kunna hjälpa och stötta fler elever med problematisk skolfrånvaro. Det är också kunskaper som är viktiga för att skolpersonal ska kunna förebygga, samt identifiera och hantera tidiga varningstecken på sådant som riskerar att utvecklas till problematisk skolfrånvaro. Det handlar om att hjälpa barn att må bra och skapa förutsättningar för en gynnsam utveckling. Kunskapen om faktorernas betydelse är viktig för att barns demokratiska rätt till utbildning ska tillgodoses. Med anledning av detta borde elever kunna kräva att dessa tre faktorer tillgodoses.

Frågan om skolfrånvaro uppmärksammas nationellt av exempelvis Skolverket, Skolinspektionen, SKL och media. SKL har i samverkan med Specialpedagogiska skolmyndigheten och Skolinspektionen startat en satsning på att vända frånvaro till närvaro i fem olika län. Satsningen handlar om att ge skolhuvudmän och skolledare verktyg för att hjälpa barn och unga som inte har en fungerande skolgång att vända frånvaro till närvaro. Satsningen innefattar bland annat samverkan, att lyssna på eleven och att öka kunskapen om funktionsnedsättningar och social problematik (SKL, 2014b). Sveriges radio lyfter elevers perspektiv av skolfrånvaro i programmet *Verkligheten i p3* som gjort en serie under namnet *Sverige sviker* (2014) där elever berättar om sina erfarenheter och upplevelser av skolfrånvaro.

8. Referenser

Andersson, M. (2013) *Lärares upplevda förekomst av problematisk skolfrånvaro och dess bidragande faktorer: En nätbaserad enkätundersökning för högstadielärare*. Linköpings universitet.

Arvidsson, M. Johansson, M. & Norberg, S. (2012) *Man vill ju gå sin utbildning så att man blir någonting*. Linköpings universitet, Centrum för kommunstrategiska studier.

<http://www.norrkoping.se/barn-utbildning/grundskolor/alla-barn-i-skolan/Rapport-version-till-tryck-2012-04-16.pdf> Hämtad 2014-08-21.

Bredmar, M. & Davidson, B. (red) (2012) *Familjer i socialtjänsten - Levnadsvillkor, livssituation och erfarenheter av socialtjänsten: Ett FoU-projekt om barn, ungdomar och deras föräldrar i sex kommuner i Östergötland*.

Linköpings universitet.

http://www.linkoping.se/Global/St%C3%B6d%20och%20omsorg/Kvalitet%20och%20utveckling/FoU/FoU-rapporter%202012/Fou_68_2012%20Familjer_i_socialtjansten.pdf

Hämtad 2014-10-27.

Cronström, S. (2003) *Dansa med träben: maskrosbarn och andra - om överlevnadens konst och pris*. 2 utök.utg. Stockholm: Mareld

Deci, E.& Ryan, R. M. (2000) *Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions*. *Contemporary educational psychology* 25:

http://www.selfdeterminationtheory.org/SDT/documents/2000_RyanDeci_IntExtDefs.pdf Hämtad 2014-10-10.

Elvstrand, H. (2009) *Delaktighet i skolans vardagsarbete*. Linköpings universitet.

<http://www.divaportal.org/smash/get/diva2:229768/FULLTEXT01.pdf>

Hämtad 2014-10-23.

Enköping kommun (2009) *Elis – Elever i skolan*. (Internt dokument, skolförvaltningen).

Eskilstuna kommun (2014) *Utvärdering Pedagogteamet 13/14* (Internt dokument).

Fangen, K. (2005) *Deltagande observation*. 1. uppl. Malmö: Liber ekonomi

Folket (2008) *De får tillbaka skolkarna från skolan*,

<http://folket.se/nyheter/eskilstuna/1.123875> Hämtad 2014-09-22.

Gren Landell, M. (2014) ”*Hemmasittare – barn med problematisk skolfrånvaro*” I Milerad, J. & Lindgren C. (red.) *Evidensbaserad elevhälsa*. Lund: Studentlitteratur, s. 383-396.

Jonsson, M. (2014a) *Elever med oroväckande skolfrånvaro. Risk- och skyddsfaktorer och förebyggande insatser*. Karlstads universitet.

Jonsson, M. (2014b) *Skolfrånvaro hos värmländska elever: Samband med familjestruktur, sociala relationer och delaktighet*. Karlstads universitet.

Jönsson, A. (1990) *Skolk: en forskningsresumé*. Stockholm: Skolöverstyr.

Karlberg, M. & Sundell, K. (2004) *Skolk. Sund protest eller riskbeteende?* Stockholm: Socialtjänstförvaltningen, Forsknings- och utvecklingsenheten.

Kearney, C.A. (2008) *An interdisciplinary model of school absenteeism in youth to inform professional practice and public policy*. *Educational Psychology Review*, 20, s. 257-282.

Konstenius, V. & Schillaci, M. (2010) *Skolfrånvaro: KBT-baserat kartläggnings- och åtgärdsarbete*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur AB.

Köpman, E. & Berglund, E. (2014) *Slutrapport från ELIS-projektet inom Råd & stöd, Vård & bildning*. (Internt dokument) Uppsala kommun.

Maskrosbarn (2014) *Frågar man inget – får man inget veta: En kvalitativ och kvantitativ intervjustudie med 50 ungdomar*.

<http://www.maskrosbarn.org/offentlig-sektor/rapporten-fragar-man-inget-far-man-inget-veta/> Hämtad 2014-11-06.

Nilsson, Å. & Wiman, M. (2014) *Alla barn i skolan: slutrapport av första fasen*. Norrköpings kommun.

<http://www.norrkoping.se/organisation/kvalitet/dokument/kommunovergripande/2014/alla-barn-i-skolan-1.pdf> Hämtad 2014-08-21.

Norrköpings kommun (2012) *Riktlinjer skolplikt* 120928.

<http://www.norrkoping.se/organisation/pdf/mal-regler/riktlinjer/utbildning/Riktlinje-skolplacering.pdf> Hämtad 2014-09-09.

SKL (2014a) *Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten*.

<http://www.skl.se/socialomsorgstod/evidensbaseradpraktiksocialtjanst.622.html>
Hämtad 2014-10-09.

SKL (2014b) *Satsning på elever som inte kommer till skolan*.

<http://skl.se/tjanster/press/debattartiklar/debattartiklar/satsningpaeleversomintekommertillskolan.3961.html>

Hämtad 2014-10-30.

SKL (2013) *Vänd frånvaro till närvaro*.

<http://webbutik.skl.se/bilder/artiklar/pdf/7164-947-8.pdf?issuysl=ignore>

Hämtad 2014-09-25.

Skolverket (2009) *Kraften av samverkan - Om samverkan kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa: en antologi om samverkan mellan skola, polis, socialtjänst samt barn- och ungdomspsykiatri.*

<http://www.skolverket.se> Hämtad 2014-09-30.

Skolverket (2008) *Rätten till utbildning: om elever som inte går i skolan.*

<http://www.skolverket.se> Hämtad 2014-08-25.

Skolverket (2010) *Skolfrånvaro och vägen tillbaka: Långvarig ogiltig frånvaro i grundskolan.* <http://www.skolverket.se> Hämtad 2014-10-14.

Skolverket, *Skolplikt och rätt till utbildning.*

<http://www.skolverket.se/regelverk/juridisk-vagledning/skolplikt-och-ratt-till-utbildning-1.126411> Hämtad 2014-08-27.

Socialdepartementet (2012) *Stöd till en evidensbaserad praktik för god kvalitet inom socialtjänsten.*

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/20/68/45/b12f0ef9.pdf>

Hämtad 2014-10-09.

Socialstyrelsen (2014a) *ART (Aggression replacement training).*

<http://www.socialstyrelsen.se/evidensbaseradpraktik/sokimetodguidenforsocialtarbete/art> Hämtad 2014-09-18.

Socialstyrelsen (2014b) *Att arbeta kunskapsbaserat.*

<http://www.socialstyrelsen.se/evidensbaseradpraktik/attarbetaevidensbaserat>

Hämtad 2014-10-09.

Socialstyrelsen (2010) *Social rapport.*

<http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachments/17957/2010-3-11.pdf> Hämtad: 2014-09-24

Statskontoret (2014) *Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten – Utvärdering av överenskommelse mellan regeringen och SKL.*

<http://www.statskontoret.se/upload/Publikationer/2014/201418.pdf>

Hämtad 2014-10-10.

Statens offentliga utredningar (2008) *Betänkandet Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten – till nytta för brukaren,*

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/10/05/51/b6695b69.pdf>

Hämtad 2014-10-10.

Strand, A-S. (2013) *Skolk ur elevernas och skolans perspektiv. En intervju- och dokumentstudie.* Högskolan i Jönköping.

<http://hj.diva-portal.org/smash/get/diva2:616946/FULLTEXT01>

Hämtad 2014-10-13.

Sveriges radio (2014) *Sverige sviker.*

<http://sverigesradio.se/sida/gruppsida.aspx?programid=3052&grupp=21131>

Hämtad 2014-11-14.

Tjärnheden, C.& Nilsson, E. (2011) *ELIS - Elever i skolan (Intern Power Point)*

Enköping kommun.

Uddevalla kommun (2014) *Rutiner för arbetet med elevfrånvaro inom grundskola/grundsärskola i Uddevalla kommun (Internt dokument).*

Uddevalla kommun (2009) *Slutrapport för pilotprojektet Hemmasittare (Internt dokument).*

Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning.*

<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> Hämtad 2014-08-29.

9. Bilagor

Informationsbrev riktade till intervjupersoner

Hej!

Mitt namn är Elin Lundin och jag arbetar på en forsknings- och utvecklingsenhet i Norrköpings kommun. Under hösten kommer jag att träffa elever som har arbetat tillsammans med medarbetare i projektet *Alla barn i skolan*. Tanken är att lyfta fram era upplevelser och åsikter i en skriftlig rapport.

Jag vill träffa dig och samtala kring din bild av *Alla barn i skolan*, om vad som har fungerat bra och vad som varit mindre bra. Att man blir hemma från skolan helt eller avstår vissa lektioner kan ha många olika anledningar. För att kunna hjälpa andra som hamnar i olika svårigheter behöver vi lyssna på just din berättelse och lära oss av den. Skolan ska vara till för alla och att få en bra undervisning är en rättighet. Några saker som är bra att känna till är att:

Det är frivilligt att träffa mig för samtal och du kan när som helst avbryta din medverkan.

Samtalet spelas in på band. Inspelningen kommer endast att användas av mig och den kommer att förvaras på ett säkert sätt.

Ditt namn eller din skola kommer inte att nämnas i rapporten.

Som tack får du som medverkar en biobiljett!

Samtycke

Jag behöver din egen och din vårdnadshavares tillåtelse till samtalet. Jag ber också berörda vårdnadshavare att fylla i samtyckesblanketten på nästa sida tillsammans med dig. Ta med den när vi ses den:

Bilaga 1 fortsättning

Datum:.....

Tid:.....

Plats:.....

Tveka inte att ta kontakt om du/ni har några funderingar!

Med vänlig hälsning,

Elin Lundin

T fn: 072-724 42 53

E-post: elin.lundin@norrkoping.se

Samtycke till att delta i studie av projektet *Alla barn i skolan*

JA, jag/vi samtycker till att mitt/vårt barn medverkar

NEJ, jag/vi samtycker inte till att mitt/vårt barn medverkar

Ditt namn:.....

Vårdnadshavares namn (textat):.....

Vårdnadshavares

underskrift:.....

Intervjuguide

1. Går du i skolan idag?
 - Hur ser din relation till skolan ut nu?

2. Kan du berätta om hur din relation till skolan var förut, då du inte var i skolan?
 - Helt frånvarande? Vissa lektioner?
 - Hur länge var du frånvarande från skolan?

3. Vad har fått dig att återvända?
 - Har du fått hjälp/stöd?
 - Vad för stöd?
 - Från vem?
 - Har du varit med och bestämt vad du fått för hjälp?
 - Vad får dig att stanna kvar?

4. Vad är det som har förändrats?
 - Vad betyder den förändringen för dig? Positiva/negativa effekter?

5. Vad tycker du om "Alla barn i skolan" (Om detta inte redan har besvarats)
 - Vad har varit bra?
 - Vad skulle du vilja ändra på?
 - Hur skulle du vilja att det fungerade?

6. Finns det något som vi inte har pratat om som du tycker är viktigt att lyfta fram?

Norrköpings kommun. För dig. För alla. För det goda livet.

I Norrköpings kommun har alla rätt till jämlikhet, delaktighet och del av välfärden. Vår vision handlar om det goda livet, och uppdraget är att skapa, utveckla och leverera välfärdstjänster till medborgare och verksamheter i vårt område.

Vi brukar säga att kraften kommer ur kreativitet och våra 9 000 medarbetare. Genom att planera och driva en ständig utveckling av miljöer, boende, näringlivsklimat och service till medborgarna skapar vi förutsättningar för ett nytt, spännande Norrköping. En kreativ mötesplats för människor och möjligheter.

Läs mer om vår organisation och våra uppdrag på www.norrkoping.se

VÅRD- OCH OMSORGSKONTORET

Adress: Lindövägen 5 A, 601 81 Norrköping

T fn: 011-15 00 00

E-post: vardochomsorgskontoret@norrkoping.se

